

III. BÖLÜM : CUMHURİYET HALK FIRKASI
BÜYÜK KONGRESİ TUTANAKLARININ TÜRKÇESİ

CUMHURİYET HALK FIRKASI BÜYÜK KONGRESİ

1927

Ankara: Türkiye Büyük Millet Meclisi Matbaası

CUMHURİYET HALK FIRKASI BÜYÜK KONGRESİ

15 Teşrinievvel 1927 Cumartesi

[Süreklî alkışlar arasında Gazi Hazretleri makam-ı riyâseti işgal buyurdular.]

Gazi Mustafa Kemal Hazretleri — Efendiler, Cumhuriyet Halk Fırkası'nın büyük kongresini açıyorum. Fırkamız geçen ızdırıp seneleri içinde milletimizin hayatı ve şerefi için gösterdiği yüksek azim ve iradenin mumessili olarak bundan dokuz sene evvel meydana çıkmıştı. Butun Anadolu ve Rumeli'ye şâmil olmak üzere ilk umumî kongremiz Sivas'ta akd edilmişti. Sivas Umumî Kongresi'ni takaddum eden Şark'da ve Garp'da muntıkavî kongreler de akd edilmişti. Bunlardan benim iştirâk ve riyâset ettiğim Erzurum Kongresi'dir. Erzurum Kongresi tesbit ettiği esaslar itibariyle şayan-ı kayd ve tezkârdır. Sivas Umumî Kongresi'nde muzakere mevzu olan aynı esaslar olmuştur. Bu esaslar tevzihen ve butun memlekete teşmilen kabul olunmuştur.

Gerçi o zaman kullandığımız unvan ile bugünkü unvan arasında fark vardır. Fakat teşkilat, esas itibariyle mahfuz kalmıştır ve bugün siyasi fırka halinde tecelli eden mevcudiyete mebdeî teşkil etmiştir. Bilhâssa memleket ve millete ait umumî gaye — ki selamet ve refah-ı umumiyi teminden ibarettir—mahiyeti asliyesi değişmeksizin takib olunmuştur. Binâenaleyh diyebiliriz ki bugün kûşâdî ile muftehir olduğum büyük kongremiz Sivas Kongresi'nden sonra teşkilatımızın ikinci büyük kongresi oluyor. Efendiler, Sivas Kongresi'nde nasıl ki butun milletin amâl ve hissiyatını temsil etmek mevkiinde bulundu isek bugün de Cumhuriyet Halk Fırkası'nın büyük kongresi ile butun milletin hakiki hissiyat ve temâyulatına tercüman olmak vazife ve mevkiinde bulunuyoruz. (şiddetli alkışlar). Fi'l-hakika halkın butun tabakaları mefkurelerini temin edecek avâmil-i anâsırı fırkamızın icraât ve faaliyetinde arıyorlar ve buluyorlar. Bu hakikatin en son ve bariz delili son intihabât-ı umumiyede aziz ve necip milletimizin fırkamıza gösterdiği muzâheret ve itimâttır. Bunu şukran ve iftiharla yâd ederim.

Efendiler, fırkamızın mustakbel harekât ve icraâtına muteallik tedâbiri burada hep beraber muzâkere edeceğiz. Atı için en musib ve memleketin ihtiyâcâtına en muvâfık kararlara vâsıl olmağa çalışacağız. Gelecek senelerdeki icraâtımızın Cumhuriyet ve Halkçılık idaresi memlekete yeni saadetler, yeni şe-

refler kazandıracığına itimâdım vardır. Efendiler, istikbâle ait tedâbir hakkında müdâvele-i eskâr etmeden evvel mâziye ait vakâyı ve hadisât hakkında maruzâtta bulunmak ve senelerden beri devam eden efâl ve icraâtımızın milleti-mize hesabını vermek vazifem olduğu kanaatindeyim. Hadisât ile dolu olan dokuz senenin bir devrenin tarihine temâs edecek maruzât ve beyânâtım uzun sürecektir. Fakat mesele ifâsı zarurî bir vazife olduğuna göre beni mazur göreceğinizi ümid ederim. [estağfirullah sesleri, alkışlar] Maruzâtta bulunmadan evvel ruznâme-i müzâkerâtımızın müste'cel bir noktası vardır; ruznâme-i müzâkerâtın beşinci maddesinde bir ikinci reis intihâbı meselesi mevzu bahistir. Efendiler, elimizde nizâmnâme projesi vardır, bu henüz fırkamızın umumî kongresinin tasdik ve tasvibinden geçmiş değildir. Binâenaleyh bu nizâmnâme yapıldıktan sonra vakâyı ve muâmelat-ı muhtevî vaziyetler vardır ki, bunun bazı mevâdı ile kâbil-i telif değildir. Meselâ Reisi Umumî hasbe'l-vaziye ve vazifesini fiilen ifâ edememekte ve reis vekili olarak malumu âliniz İsmet Paşa Hazretleri vazife-i faâleyi ifâ buyurmaktadır. Binaenaleyh zaten reis vekili mevcut iken tekrar bir reis intihabı bendenizce mevzu bahis değildir. [Doğru sesleri] Ma' hazâ bu ciheti de rey-i alinize vaz etmek istiyorum.

Reis Vekili mevcut iken burada – ki nizâmnâme dediğimiz projedeki – vazifeyi kendileri ifâ edebilirler. Eğer bu ciheti kabul buyurursanız Paşa Hazretleri İkinci Reis vazifesini ifâ ederler. [muvâfıktır sesleri]

Bu ciheti rey-i âlilerinize arz ediyorum. Kabul buyuranlar el kaldırsın! Müttefiken kabul olunmuştur.

Şimdi efendim, diğer bazı noktalar vardır. Evvel bunların ifâsı için mevki-i riyâseti İsmet Paşa Hazretlerine terk edeceğim, ondan sonra müsaadelerinizle beyânatta bulunacağım. [şiddetli alkışlar]

[Kürsü-i riyasete İsmet Paşa Hazretleri alkışlar arasında işgal buyurmuşlardır]

İsmet Paşa Hazretleri — Gazi Hazretleri'nin ve kongrenin teveccühlerine arz-ı şükran cylerim. Efendim, nizâmnâye göre evvel üç kâtib intihâb edeceğiz. Bu hususta bir takrir:

Cumhuriyet Halk Fırkası Büyük Kongresi Riyâseti Celilesine,

Büyük Kongre kâtibliklerine Afyonkarahisar Mebusu Ruşen Eşref, Van Mebusu Hakkı ve Zonguldak Mebusu Ragıb Beylerin intihâbını teklif ediyoruz. Rey-i işarıyla heyet-i umumiyenin arzını istihâm eyleriz.

Kocaeli	Denizli	İstanbul
İbrahim Süreyya	Yusuf	Hakkı Şinasî

Reis — Efendim, takriri kabul edenler el kaldırsın! Müttefiken kabul edilmiştir:

Kâtib Beyler buyurunuz! [*Ruşen Eşref ve Hakkı Beyler kâtiblik makamına geçmişlerdir*]

Reis — Efendim, nizâmname ahkâmına tevfikeyen yedi encümen intihâb olunacak, her encümen azâsı yedi kişiden mürekkebe olacak, fırka teşkilat-ı faâlesinden bulunan azâlar intihâb olunamazlar. Binâenaleyh divân kâtibleri, fırka heyet-i faâlesi hariç olmak üzere kongre azâsı muhteremesi arasında kura ile bu azâyı tefrik edeceklerdir.

Müsaade buyurursanız kâtib beyler kuraya başlasınlar. (*muvâfık sesleri*). Nizâmnamede yedi encümenin isimleri zikr olunmuştur. Birinci, ikinci, üçüncü, dördüncü, beşinci, altıncı, yedinci diyerek encümenleri tayin etmiş olacağız. (*Kura ile encümenlerin intihâbına başlandı.*)

1. Program Encümeni:

Halil Bey (Elaziz), Rasim Bey (Sivas), Burhaneddin Bey (Kayseri), Fahri Bey (Adana), Hamdullah Suphî Bey (İstanbul), Mümtaz Bey (Ankara), Ali Rıza Bey (Mardin)

2. İrşâd ve Neşriyât Encümeni:

Talat Bey (Bursa), Zeki Mesut Bey (Edirne), Hakkı Bey (Isparta), Akif Bey (Manisa), Arif Bey (Trabzon), Hayri Bey (Sivas), Ahmet Remzi Bey (Gaziantep)

3. Nizamname Encümeni:

Şevki Bey (Rize), Ruşen Eşref Bey (Afyonkarahisar), Cemil Bey (Bolu), Nurettin Bey (Maraş), Doktor Asım Bey (Canik), Huseyin Bey (Kırklareli), Bahri Bey (Tokat)

4. Murâkabe Encümeni:

Hikmet Bey (İstanbul), Halit Bey (Niğde), Refik İsmail Bey (Sinop), Kani Bey (Manisa), Celal Bey (Trabzon), Osman Bey (Eskişehir), Hakim Rıza Bey (Isparta)

5. Raporları Tetkik Encümeni:

Ziya Gevher Bey (Biga), Huseyin Bey (Elaziz), Sadık Bey (Maraş), Refet Bey (Bursa), Bilal Bey (Siirt), Şeref Bey (Edirne), Mahmut Emin Bey (Şarkikarahisar)

6. Bütçe Encümeni:

Kazım Bey (Aksaray), Omer Kamil Bey (Artvin), İsmail Kamil Bey (Çorum), Selahattin Bey (Burdur), Tefvik Bey (Şarkikarahisar), Hoca Rıfat Efendi (Ankara), Faik Bey (Tekirdağ)

7. Tetkik-i Hesâbât Encümeni:

Senih Bey (Bursa), Omer Bey (Aydın), Şukru Bey (Bolu), Ali Celil Bey (Trabzon), Recep Züftür Bey (Sinop), Emin Bey (İçel), Halil Hilmi Bey (Afyonkarahisar)

Efendim, encümenler intihibâtı hitam bulmuştur. [*Gazi Hazretleri alkışlar arasında büyük nutuklarını irad buyurmak üzere kursuyu hitabete teşrif buyuruyorlar*]

15 Teşrinievvel 1927 Cumartesi

<u>Saat</u>	<u>Dakika</u>	<u>Saat</u>	<u>Dakika</u>
10	28 Birinci celse	0	42
11	10		
12	35 İkinci celse	1	0
12	35		
14	40 Üçüncü celse	1	10
15	50		
16	14 Dördüncü celse	1	21
17	35		
17	56 Beşinci celse	1	19
19	15		

16 Teşrinievvel 1927 Pazar

<u>Saat</u>	<u>Dakika</u>	<u>Saat</u>	<u>Dakika</u>
10	2 Birinci celse	1	28
11	30		
11	50 İkinci celse	0	30
12	20		
14	40 Üçüncü celse	1	7
15	47		
16	10 Dördüncü celse	1	17
17	27		
18	50 Beşinci celse	1	10
19	0		
		<hr/>	<hr/>
		5	37

17 Teşrinievvel 1927 Pazartesi

Saat	Dakika	Saat	Dakika
10	5 Birinci celse	1	0
11	5		
12	30 İkinci celse	1	0
12	30		
14	45 Üçüncü celse	1	5
15	50		
16	15 Dördüncü celse	1	30
17	45		
18	15 Beşinci celse	1	40
20	0		
		<hr/>	<hr/>
		6	20

18 Teşrinievvel 1927 Salı

Saat	Dakika	Saat	Dakika
10	7 Birinci celse	1	8
11	15		
11	35 İkinci celse	1	13
12	48		
15	17 Üçüncü celse	1	28
16	45		
17	20 Dördüncü celse	1	10
18	30		
18	55 Beşinci celse	1	25
20	20		
		<hr/>	<hr/>
		6	24

19 Teşrinievvel 1927 Çarşamba

Saat	Dakika	Saat	Dakika
10	15 Birinci celse	0	52
11	7		
11	28 İkinci celse	1	17
12	45		
15	15 Üçüncü celse	1	48
17	3		
17	30 Dördüncü celse	1	47
19	17		
19	45 Beşinci celse	1	20
21	5		
		<hr/>	<hr/>
		6	24

20 Teşrinievvel 1927 Perşembe

Saat	Dakika	Saat	Dakika
10	15 Birinci celse	1	35
11	50		
12	5 İkinci celse	0	50
12	55		
15	10 Üçüncü celse	0	55
16	5		
16	38 Dördüncü celse	1	17
17	55		
18	25 Beşinci celse	1	7
19	32		
19	55 Altıncı celse	0	30
20	25		
		<hr/>	<hr/>
		6	14

Saat	Dakika	
5	32	15 Teşrinievvel 1927 Cumartesi
5	37	16 Teşrinievvel 1927 Pazar
6	20	17 Teşrinievvel 1927 Pazartesi
6	24	18 Teşrinievvel 1927 Salı
6	24	19 Teşrinievvel 1927 Çarşamba
6	14	20 Teşrinievvel 1927 Perşembe
<hr/>	<hr/>	
36	31	

Gazi Hazretleri, dakikalarca süren alkışlar, “Yaşa, Varol” sesleri arasında hitabet kursusundan indiler. Mebus Necip Asım Bey yerinden kalktı, mihter adımlarla kursuya çıktı, cebinden irad edeceği nutkun notlarını çıkardı, o kadar muhiyyic ve hassas idi ki, nutuklarını okuyamadı. Bunun üzerine kongre Divan-ı Riyaseti'nin katibi Ruşen Eşref Bey, bu tarihi celsenin sonundaki nutku, tannân sesi ile okudu:

— Muhterem efendilerim, bir tarih-i âmâturü olmak sıfatıyla Mustafa Kemal'in cihan tarihinde, beşeriyet tarihindeki mevkinin tayine uğraşacağım. Mustafa Kemal adının bize ilham edeceği dahiler onu geçemez. Tabiat dahi yetiştirmekte pek mumsıktır. Milletlerin mukaderatı üzerinde büyük tesir gösterenlerden Julyos Sezar, elde hazır bulduğu muesses bir devletin ordusuyla Galya'yı zabt ve teşkil ettiği impâratörlüğe ilhak etti. Bunun neticesi olarak İtalya'nın şimaline medeniyet nuru yayıldı.

Makedonyalı Iskender, yani efsanesi şarkta yayılan Iskender, Asya'da büyük fütuvvehâta nâil oldu. Vefatiyle elde ettiği imparatorluk tuzla buz oldu.

Napolyon, Diderolar, Dalamberler, Russolar, Volterler yetiştirmiş, hukuku beşeri kabul ve ilân etmiş Fransa Cumhuriyeti'nin başına geçti; askerlikte harikalar gösterdi. Fakat bunu göstermek için Nil vadisinde, Almanya, Avusturya ovalarında, Moskova sahralarında milyonlarca Fransızın kemiklerini gömdu. En nihayet Fransa'yı düşün, halsiz bıraktı, Sent Helen'de can verdi.

Şu saydığım ve bir ikisini belki de unuttuğum dahiler Mustafa Kemal'e asla benzemez.

Akvam-ı Samiye içinde tek yetişen bir sevk-ul-ceyş dahisi vardır: Anibal! Vatanını Romalıların elinden kurtarmak için Kartaca'dan yani Tunus'tan yola çıkarak Cebel-i Tarık'ı aşmış, İspanya ve Fransa'dan geçerek Roma'nın şimaline gelmiş, düşmanını arkadan vurmak suretiyle vatanını kurtarmayı arzulamıştı. Fakat arkadaşlarının icab eden samimiyeti göstermeyerek düşmana uymaları hasebiyle bu büyüku tasavvur suya düştü, Kartacalılar da layık oldukları akibeti buldular. İşte müşâbehet dolayısıyla daha mutareke devresinde ikdâm ile neşreylediğim bir makaleye: "Mustafa Kemal – Muvaffik Anibal" serlevhasını koymuş idim. Hayır, o, o değildir. O Mustafa Kemal'dir.

Efendiler, Mustafa Kemal o yukarıda saydığım harb dahilerinden ve Anibal'den de çok yucedir. Bizim Türk dahisi Balkan Harbiyle, Harb-i Umumi ile milyonlarca kahraman kaybetmiş, bütün tedâfu-î ve taaruzî vasıtalarını elden çıkarmış, mutelifeyn tarafından idam ve imhası kararlaştırılmış, masum, nezih bir milletin hayat hakkını almak, medeniyet aleminde layık olduğu en yüksek bir mevkii vermek üzere hamiyet ve hamaset meydanına fırladı.

Mustafa Kemal ikibin yıllık bir edebiyata ve binaenaleyh medeniyete malik olan, fakat on asırdan beri Anadolu'yu kendisine yurt edinen Türk'ün vatanını ve hakkını himaye gibi pek insani, hayır efendiler, pek ilahi bir azim ile meydana atıldığı zaman bütün etrafımız sarılmış, ufkumuzu en koyu karanlıklar basmıştı.

Erzurum, Sivas Kongreleri kurulurken Şark tarafından görülen kızılık Türk bayrağının açılmak üzere olduğunu tebşir ediyordu. Dumlupınar ve İnönü zaferleri ise hilalimizi üç şerefe çıkardı.

Asırlarca şaşasıyle etrafa nurlar saçan Türk bayrağı düşmanlarca bir paçavra halinde görülürken, onu yerden alan Mustafa Kemal'in eli ve İsmet Reisimiz de yükselten de O'nun kuvvetli kolu idi.

İşte bizi hakiki mezelletten uca yükselten tarihinde bir ınisli daha gösterilemeyen Mustafa Kemal'i daima ve daima başımız üstünde tutmakla, başımızda gormekle iftihar duymamızı bahtiyar olmamızı dilerim. [Alkışlar]

Reis – Efendim, Necip Asım Bey'in bir takriri var, okunacaktır.

Riyaset-i Celileye

Furhamızın Umumi Reisi, Reis-i Cümhur Gazi Mustafa Kemal Hazretleri'nin mücadele-i milliye ve İnkılap tarihimiz hakkındaki beyanat ve izahatını kemal-i tev-kir ve takdir ile istima ettik.

Bütün icraat ve hizmet-i vatanperveranesi, vatan ve milletin halas ve itilasını te-min eden Gazi Hazretleri'nin nutuklarını tamamen ve harfiyen tasvip ve millet nami-na Kongre Heyet-i Umumiyesi'nin imzalarıyla tahriren arz-ı teşekkür ve takdirât edil-mesini büyük kongreye arz-ı teklif ederim, efendim.

Erzurum Mebusu

Necip Asım

Reis – Efendim, takriri kabul edenler lütfen el kaldırsın! Kabul etmeyen-ler lütfen el kaldırsın! Takrir müttefiken kabul edilmiştir. Efendim, kongre ka-rarı mucubince takrir yazdırılıp bütün kongre azası imza edecektir. Ve sonra Katib-i Umumiliğe tevdi edeceğim. Katib-i Umumilik nezdinde birer birer im-za ederiz.

Büyük kongrenin içtimalı Cumartesi öğleden sonra saat 15'te olacaktır. Celseyi tatil ediyorum.

YEDİNCİ İÇTİMA

22 Teşrinievvel 1927 Cumartesi

Birinci Celse

Açılış Saati

Saat	Dakika
15	5

[*Reis: İsmet Paşa Hazretleri*]

Katipler: Ruşen Eşref Bey, Hakkı Bey

Reis — Celse açıldı. Encümenlerden riyasete verilen mazbatalar vardır. O mazbataları okuyacağız.

Cumhuriyet Halk Fırkası Nizâmname Lahiyası Esvab-ı Mûcibesi Mazbatasıdır.

Fırkamızın 9 Eylül 1339 tarihinde tanzim ve o vakit Büyük Millet Meclisi'ndeki fırkaya mensup mebuslar tarafından kabul edilip halen de mezilletiy-le birlikte muvakkaten mevki-i meriyette bulunan nizâmnâmesi muhtac-ı tadil ve ıslah olduğu anlaşıl原因arak vilayet kongrelerinin bu baktaki tatil talepleriyle, mıntika müfettişlerinin mütalaaları nazar-ı itibara alınmak suretiyle tanzim edilip, heyet-i umumiyeye encünemize havale edilen yeni nizâmnâme layihası etrafı ile tetkik ve mütalaâ olundu.

Yeni lahiyada herşeyden evvel fırkamızın maksat ve gaye-i teşkili çok açık ve çok kati bir lisanla tespit edilmek istenilip Cumhuriyetçi, Halkçı, Milliyetçi

olduğumuz ve devlet idaresinde din ile dünya işlerini birbirinden suret-i katiyede ayırmanın en esash taraftarı olduğumuz vuzuh ile ifade olunmuş, fırkamızın Umumi Reisi, fırkanın banisi olan Gazi Hazretleri esas olarak kabul ve tespit edilmiştir.

Eski nizâmname, umumi esasların büyük kongrenin selasan-ı arâsıyla tebdil ve tadiline cevaz vermekte iken bu defa tanzim edilen lahiyada fırkanın benliğini ve hükümet-i vücudunu ifade eden esasların ilişilemez ve tebdil ve tagyiri mevzu-bahs edilemez mefhumlar halinde muhafazasına bilhassa itina edilmiştir.

Yeni lahiyaya umumi esasları takiben fırkaya kimlerin, nasıl ve ne gibi merasimle gireceği bir fasl-ı mahsus halinde tevzihen derç edilmiş olup eski nizamesinin mubhem gayri kâfi ahkâmı bu suretle ikmal olunmuştur.

Bunu takip eden kısmı da büyük kongreye ait ahkâm derc edilmiştir. Bu kısımda yapılan tadilat kongrenin dört senede bir toplanması keyfiyetinden ve uç yerine dört katıp intihabıyla bazı encumenlerin luzumsuzluğuna ve tatbikkatta faidesizliğine kanaat getirilerek kongre encumenlerinin taksir edilmiş olmasından ibarettir.

Büyük kongreyi muteakip yeni lahiyada, fırkanın merkezi vilayet teşkilatı derc edilmiş olup şu kadar ki, suhûlet-i tefehhümü temin için teşkilatın tefsilatına girişmezden mukaddem gerek merkez ve gerek vilayet teşkilat kademelerinin nelerden ibaret olduğu birer madde-ı mahsusa ile tespit olunmuş ve merkez teşkilatından Umumi Reis ile bu defa ihsas edilen Umumi Riyaset Divanı'na ve Fırka Divanı ile Umum-i Heyet-i Idare'ye ait ahkâm ayrı, ayrı mutalââ olunmuştur.

Bu bahislerde vuzuh-u istihdaf eden hususattan başka bahse değer ehemmiyetli bir tadil yoktur. Merkez teşkilat kademelerini müteakip lahiyada muntika mufettişlerini alakadar eden hususat bir fasl-ı mahsus halinde tespit edilmiş olup vilayatta fırka teşkilatının daimi ve esash bir murakabeye tabi tutulması ve fırka mensubunun fırka inzibatından inhiraf edememelerinin kati bir

takibe maruz bırakılması esaslı bir mesele mahiyetinde görülmüş ve mıntıka müfettişleri bu hususat için ehemmiyetli tevzih kılınmıştır. Fırka vaziyet-i umumiyesine de bir defa bütün müfettişlerin huzuruyla tetkik ve mutalaâsında büyük bir faide mülâhaza edilerek lahiyaya bunu temin edecek ahkâm ilave olunmuştur.

Yeni lahiyada vilayet ve kaza mutemetlerini alakadar eden ahkâmın da toplu olarak mutalaâ edilmesi faideli görülerek lahiyaya bu ahkâm bir faslı mahsus halinde derc edilmiş ve fırka inzibat-ı nokta-i nazarından mutemetlerle vekilleri icap eden selahiyetlerle techiz edildiği gibi yine aynı mulahaza ile her mahalde halk arasında ahn-ı tesanudun muhafazası kaygısı ile müfettişlere bu hususta da esaslı murakabe vazifeleri tahmil olunmuştur.

Yeni lahiyada vilayet teşkilatına tahsis edilen kısımda teşkilat kademelerinin her tarafta halk kongrelerinden iptidaren aşağıdan yukarıya doğru teşkil ve tekemmul ettiği nazarı itibarı alınarak vilayet teşkilatı kademelerinin nelerden ibaret olduğu bir maddi-i mahsusa ile zikr ve tasrih edildikten sonra evvel koy ve mahalle teşkilatına ait olan hususat zikr olunmuş ve bunu takiben sırasıyla nahiyeye, kaza, vilayet teşkilat kademelerine ait ahkâm tespit edilmiştir.

Bu kısımda nizâmnâme ahkâmının çok vazih olmasına bilhassa itina edilerek her teşkilat kademesi kongresiyle heyetinin vazife ve selahiyetleri ayrı ayrı gösterilmiş ve fırkamızın her tarafta layikiyle teşkil ve teazu etmiş olması hasbiyle bilimüm mahalli intihabatda da muessir olarak mevzu teşekküllere fırkamız mensubunun kazandırılması esası göz onunde bulundurulur idare heyetlerine bu babda vazifeler tahmil edilmiş ve fakat bir çok yerlerde herhangi bir teşekkule namzet-i arâsi yuzunden fırka azası ve fırka mensubunun arasında itilaflar çıktığı ve bu itilafların hatta bazen aralarındaki ahengi ihlal derecesine vardığı tecrube ile anlaşılmış olduğu için bu gibi hususatta müfettişlerin de alakadar olmasına zaruret görülmüş ve lahiyeye bunu temin edecek ahkâm vaz olunmuştur.

Eski nizâmnâmemizde muphem ve gayri kafi ahkâmı ihtiva eden hususattan birisi de vilayet teşkilatının bütçeleridir. Yeni lahiyada bu cihet ehemmi-

yetle derpiş edilerek en önemli ve kâbil-i tatbik bir usul olmak üzere ocak, nahiyeye, kaza kongrelerine kendi mıntıklarının yalnız masraflarını tespit selahiyeti verilmiş ve bir vilayet teşkilat kademelerinin heyet-i umumiyesi bütçe nokta-i nazarında bir küll addedilerek aşağı kademe kongrelerinden gelecek masraf bütçelerinin tevhid-i ile vilayetin umum teberuat ve varidat sairesine göre varidat bütçesinin tanzimi hakkı vilayet kongrelerine ait tanınmıştır.

Eski nizâmnâmede fırka mensubunun şehri veya senevi taahüdat-ı naktiyesi ve bunun suret-i ahz u sarfı bir mazbutiyet arz ettiği için yeni lahiyada ahkâm-ı maliye ser levhası altında bu husus layikiyle tevzih ve tasrih olunmuştur. Bunun gibi fırka mensubunun ne gibi ahvalde ne suretle muahaza edilebileceği ciheti de (inzibat ahkâmı) namı altında cem ve telfik edilmiştir.

Yeni lahiyada fırka mensubunun icabında firkadan ihracı için vilayet heyet-i idaresinin esvabı mücibeye müstenit mazbatası ve mıntıka müfettişliğinin keyfiyeti ba'de-l tetkiki tasviben iş'ârı üzerine Riyaset Divanı'nın kararı esas kabul edilmiştir. Çünkü firkadan ihraç gibi ağır bir cezayı istilzâm edecek hareketi o mahalde yapacağı muhakkak olan su-i tesirin önüne anıyyen geçmek ve binaenaleyh firkadan ihraç kararını derhal verebilmek lazım olup eski nizâmnâmemiz mucubince bu kararın uzun fasılalarla içtima eden divana terki önemli bir faideyi temin edemediği görülmüş ve mesela bir kişinin hukukunu siyanet endişesi mukabilinde firkanın nüfuzunu zaafa uğratmak ve teminine çalışılan maksadı kaybettirmek tehlikesini tezahür ettirmiş olduğundan yeni lahiyada bu mahzur bu suretle izale edilmiştir.

Yeni lahiyada büsbütün yeni bir tesis olarak vilayetlerde fırka grupları teşkili kabul edilmiş bu tesisten -maddeleri mütalaâsından da anlaşılacağı üzere- büyük faide istihsali ümit edilmekte bulunmuştur.

Şimdiye kadar nizâmnâmede tasrih edilmemiş olmak dolayısıyla tatbikatta müşkülât arz eden hususat da yeni lahiyada ahkâm-ı müteferrika namı altında cem ve telfik edilmiştir.

Grup teşkilatında tadilat icra edilmiş olup yalnız fırka mebuslarının me-

busluk vazifesi haricindeki zirai, ticari ve sınai husususat hakkındaki hatt-ı hareketlerine müteferri ahkâm bu kısma ilave edilmiştir.

Yeni nizamname lahiyası encümenimizce aynen kabul ve tasvip edilmiş olarak heyet-i umumiyeye arz olunur.

Aza	Aza	Reis
Bolu Mebusu	Afyon Mebusu	Canik Mebusu
Emin Cemal	Ruşen Eşref	Asım

Aza	Aza	Aza	Aza
Rize Mümessilli	Tokat Mümessili	Kırklareli Mümessili	Maraş Mümessili
Bulunmadı	Bulunmadı	Hüseyin	Nurettin

Reis — Encümenin fikri vecle nizâmnâme tadilatının müzakeresine başlayacağız. Tadilat lahiyasının heyet-i umimiyesi hakkında söz isteyen var mı?

Fırka Kâtib-i Umimisi Safvet Bey (Erzincan) – Efendim, esbab-ı mücibe lahiyası serahat-ı kâfiyeye haiz olduğu için bendeniz maruzatta bulunmayacağım. Yalnız bir nokta hakkında maruzatta ve istiramda bulunacağım.

Nizâmnâmesi tetkik olunursa görülecektir ki her kısım bir kül halindedir. Bunların maddeleri yek diğerinden kabil-i tefrik değildir. Binaenaleyh böyle madde madde okumaktansa, kısım kısım okunarak reye vaz etmek daha münasiptir. Bunu teklif ediyorum. (*muafık sesleri*)

Reis — Efendim, maddeler arasındaki inzibatı muhafaza etmek için fasıl fasıl okunarak kongrenin mütalasına arz edilmesi teklif olunuyor (*kül halinde sesleri*)

Hacım Muhittin Bey (Giresun) — Efendim, fasıl fasıl okumakla kül halinde müzakere etmek arasında fark yoktur. Madem ki madde madde okumak münasip değildir, zaten vaktimiz de müsait olmadığı için kül halinde müzakere kabul edelim. Mesele vaktiyle bitsin. (*maddeler okunacaktır sesleri*)

Kâtib-i Umumi Safvet Bey — Efendim, bendenizin maruzatın nizâmnamenin kul halinde kabulunu istihdaf etmiyor. Maddeler okunacaktır. Her maddede kısımlar halinde ayrı ayrı okunmazsa, tabii yek diğeriyle olan irtibatı belli olmaz. Binaenaleyh kısım kısım okunsun. (*muafik sesleri*)

Reis — Teklif-i rey-i âlinize arz edeceğim. Nizâmnamenin kısım kısım okunarak reye vazını kabul edenler el kaldırsın! Kabul etmeyenler el kaldırsın! Kabul olunmuştur.

Cumhuriyet Halk Fırkası Nizamnamesi Umumî Esaslar

Madde 1 – Cumhuriyet Halk Fırkası, Cemiyetler Kanunu'na tevfiken teşkil etmiş Cumhuriyetçi, Halkçı, Milliyetçi siyasî bir cemiyettir ve merkezi Ankara'dadır.

Madde 2 – Fırka: Türk milletini mevki-i itibar ve refaha mutemadiyen yükseltmekte olan ve her türlü istibdat ve tağallub idaresi imkânını kapayan yegâne şekli-i idare-i devletin, hakimiyet-i milliyenin aksâ-yi tekâmulu olan “cumhuriyet”, olduğunu, ve cemiyetin halen ve atiyen her türlü tehlike ve tazaruzlardan masun bulundurulmasının en âli bir vazife-i milliyeye ve vataniyeye bulunduğunu en esaslı bir kanaat ve gaye-i siyasiye olarak kabul ve ilân eder.

Madde 3 – Fırka: İtikat ve vicdaniyatı siyasetten ve siyasatin mutenevvi ihtilatâtından kurtararak milletin, siyasî, içtimaî, iktisadî bilcumle kavânın, teşkilat ve ihtiyacâtını musbet ve tecrubevî ilim ve fenlerin muassır medeniyete bahş ve temin ettiği esas ve eşkâle tevfiken tahakkuk ettirmeyi, yani, memleket ve millet işlerinde din ile dünyayı tamamen birbirinden ayırmağı en muhim esaslardan addeyler

Madde 4 – Fırka: milli hakimiyet ve idarenin taalluk ettiği bütün şubâtı faaliyette halk tarafından ve halk için kardesini hakim kılmağı gaye edinmiştir. Kanun nazarında mutlak bir musavâtı kabul eden ve hiçbir ailenin, hiçbir sınıfın, hiçbir cemaatin, hiçbir ferdin imtiyazlarını tanımayan, fertleri halktan ve halkçı olarak kabul eyler.

Madde 5 – Fırka: vatandaşlar arasında en kavi rabitanın dil birliği, his birliği, fikir birliği olduğuna kâni olarak Türk dilini ve Türk kültürünü bihakkın tamim ve inkişaf ettirmeyi bütün şûâbat-ı faaliyette bu esası mevki-i itibar ve meriyette bulunduracağı ve vaz edilecek kanunların velayet-i ammesini ve her ferde siyyânen tatbikini umde-i esasiye olarak takrir eder.

Madde 6 – Cumhuriyet Halk Fırkası'nın Umumi Reisi, fırkanın banisi olan Gazi Mustafa Kemal Hazretleri'dir.

Madde 7 – İşbu “umumî esaslar” hiçbir veçhile tebdil edilemez.

Reis — Umumî Esaslar hakkında söz isteyen var mı? (*kabul sesleri*)

Ali Bey (Afyonkarahisar) — Uğuncu maddede “...memleket ve millet işlerinde din ile dünyayı...” deniliyor. Buradaki (memleket) kelimesinin yerine (devlet ve millet işlerinde) denilmesinin daha muâfık olacağını arz ederim.

Kâtib-i Umumi Safvet Bey — Efendim, maksat zaten devlet işleridir. Maksat bu olunca memleket tabiri de onu ifade eder. Binaenaleyh (memleket) kelimesini kabul edebiliriz.

Ağaoğlu Ahmet Bey (Kars) — Efendim, devlet kelimesinin ifade ettiği mefhum da zaten memleket, millet, hükümet mevcuttur. Devlet mefhumu bu uç anâsırdan murekkeptir. Buradaki (memleket) kelimesi muayyen bir sahayı gösterdiği için daha sarihtir. Devlet kelimesi şumullu ve daha ammedir.

Şükrü Kaya Bey (Muğla) — Efendim, memleket denince gerek lugat manasında ve gerek hukuki manada hudud ile muayyen olan yer demektir. Devlet ise hudut haricine de şamildir. Ali Bey'in teklifini teyiden arz edeceğim (devlet) demek kâfidir.

Besim Atalay Bey (Aksaray) — Efendim, memleket tabiri yerine devlet tabiri kullanılması daha muvafıktır. Çünkü bir memleket layıktır, bir memleket nâsûtî kanunlarla idare ediliyor, bir memleket lâhûtî kanunlarla idare ediliyor denilemez. Bir devlet nâsûtî kanunlarla idare edilir denilir. Devletle millet daima muterâdif kelimeler halinde kullanılmıştır. Memleketle millet denilmemiştir. Binaenaleyh (devlet) kelimesinin kullanılmasını teklif ederim.

Reis — Efendim, (memleket) kelimesi yerine (devlet) kelimesinin kalması teklif ediliyor. Encümenin bu hususta bir mütalaâsı var mıdır?

Kâtib-i Umumi Saffet Bey — Kabul ediyor efendim.

Reis — Reye arz ediyorum, üçüncü maddenin nihayetinde son fıkradaki (memleket) kelimesi yerine (devlet) kelimesinin konulmasını kabul edenler el kaldırsın! Kabul etmeyenler el kaldırsın! Kabul olunmuştur. Yani nizâmnâmenin üçüncü maddesinde “...devlet millet işlerinde...” denilecektir. Umumi esaslar hakkında başka söz isteyen var mı efendim?

Necip Ali Bey (Denizli) — Efendim, beşinci maddede “his birliği, dil birliği, fikir birliği olduğuna kani olarak Türk kültürü” deniliyor. Kültür kelimesinin mukabili vardır. O da harstır. Bunu hars olarak kullanıyoruz. Diğer maddelerde de vardır.

Kâtib-i Umumi Saffet Bey — Efendim hars kelimesi esasen Arapçadır. Kültür beynelmilel, şamil bir kelimedir. (*doğrudur sesleri*). Binaenaleyh harsı almakla hiçbir mahsur yoktur. Kültür daha şamil bir manadır. (*kültür sesleri*)

Necip Ali Bey (Denizli) — Diğer yerlerde hars kelimesi kullanılmıştır. Onları da kültür yapmak lazımdır.

Ağaoğlu Ahmet Bey (Kars) — Üçüncü maddede devlet kelimesinin kabul edilmiş olması – ki ben de onun taraftarıyım- millet kelimesinin orada bulunması bir tekrardan ibarettir. Arz ettim ki devlet mefhumu, memleket ve milleti ifade ediyor. (*o geçmiştir sesleri*). Efendim, mutalaât-ı umumiye sırasında söylüyor. Bu, fasıl sırasında söyleniyor, şimdi heyet-i aliniz gibi yüksek bir heyetten geçen nizâmnâme-i dahilide böyle kelime hataları olması muvafık değildir. (Devlet) kelimesi kabul edildiği zaman millet içerisinde. Onun için millet kelimesinin kalması ilim nokta-i nazarından mahzurludur. Binaenaleyh heyet-i muhteremenin reyine muhavveldir.

Celal Nuri Bey (Tekirdağ) — Efendiler, devlet ıstılâhının tarifi milletin faide-i hukukiyesidir. Böyle olduğu takdirde millet kelimesinin sonra izafesi lazımdır. Yalnız devlet kafidir.

Şükrü Kaya Bey (Muğla) — Efendim, vakîâ hukuk-u devlet ıstılahında devlet, millet vardır. Fakat bizim ıstılahımızda devlet, millet bir değildir. Mesela belediye işleri millet işleridir. Binaenaleyh bu böyle değildir. Ve burada devlet kelimesinin kullanılması lazımdır. (*Bravo sesleri*). Rıca ederim. Aynen kalsın.

Katib-i Umumi Saffet Bey — Efendim, ifade-i hukukiyesi ile devlet kelimesinde herşey mündemiç olsa dahi bizim bir halk dilimiz vardır. Binaenaleyh devlet ve millet denilmesinde hem faide vardır hem sarahat vardır.

Reis — İki teklif vardır. Birisi üçüncü maddeye aittir. Son fıkrasında devlet ve millet işlerinde millet kelimesinin hazfı, yalnız devlet işlerinde kalması teklif olunuyor. Maddede millet kelimesinin hazfını kabul buyuranlar el kaldırsın, kabul edilmemiştir. İkinci teklif beşinci maddede (Türk dilini, Türk kültürünü) deniyor, (kültür) yerine (hars) kelimesinin ikamesini teklif ediyorlar. (kültür) kelimesini hazf ederek (hars) kelimesini ikamesini kabul edenler el kaldırsın! Madde olduğu gibi kabul edilmiştir. Umumî Esaslar hakkında söz isteyen yoktur. Rey-i âlinize vaz ediyorum. Kabul edenler el kaldırsın! Kabul etmeyenler el kaldırsın! Umumî Esaslar teklif olunan tadilat dairesinde müttefiken kabul edilmiştir.

Birinci Kısım

Fırkaya Suret-i Kabul

Madde 8 – Cumhuriyet Halk Fırkasına:

A - On sekiz yaşını ikmal eden;

B - Sui şöhretle tanınmamış olan;

C - Muhill-i bozan şeref ve haysiyet hapis veya ağır hapis veya bu derecede cezai müstelzim bir cürümden dolayı mahkum olmamış bulunan;

D - Harekat-ı milliyeye aleyhdar bir vaziyet almamış ve bu gibi taazzuflara dahil olmamış bulunan siyasi seciyeleri itibariyle menfi

bir ruh taşımamış oldukları mutebariz bulunan her Turk vatandaşı, Turk harsını ve fırkanın bütün umdelerini bihakkın kabul etmiş olması şartıyla dahil olabilir.

Madde 9 – Cumhuriyet Halk Fırkasına girmek isteyen her vatandaş, fırkada mukayyit iki arkadaş tarafından gideceği mahal ocağına taktım edilecek ve kendisi de fırka nizâmnâmesi ile prensiplerine ittibâ edeceğine dair bu ocağa bir taahutname verecektir. Koy ocaklarının bu taahutnameler üzerindeki kararları bir mâ-fevk teşkilat heyetinin tastiki ile, kaza ve vilayet merkezlerindeki ocakların mukareratı ise iki mâ-fevk teşkilat heyetinin tastiki ile tekemmül eder.

Şükrü Bey (Çanakkale) — Efendim, bendeniz bu beşinci kısımdaki sekizinci maddenin muhtevi bulunduğu hars kelimesinin kulture tahvilini rica ederim. Çünkü, olveh kultur kelimesini kullandık. Ondan sonra hars tabiri istimâl edilemez.

Şimdi esaslı surette dokuzuncu maddeye itiraz edeceğim. Burada eski bir ananeye teben “fırkaya girecek vatandaşlar için iki şahit lazımdır.” deniliyor. Efendiler, bu iki şahit sonra on uç asırdan beri binlerce suistimale sebebiyet vermiş ve vasıta kılınmış bir usuldur, onun için artık bundan feragat etmemiz zamanı gelmiştir. Herhangi bir vatandaş, diğer vatandaşların şahadetine arz-ı ihtiyaç etmeden fırkaya muracaat edebilir. Fırkanın mahalli ocağı o zat hakkında tahkikat yapar, yalnız direkt mucracaat ettiğinden dolayı kabul veya adem-i kabulünde bir kayıt yoktur. Ya kabul eder ve mâ-fevke tastik için arz eder. Veyahut da reddeder ve reddettiğinden dolayı hiçbir kayıtla mukayyid değildir. Bunun hiç bir önemli faidesi olmadığını eski muhakeme-i şeriyede binlerce misallerini gördük. Sonra efendiler, bir çok ihtilatât-ı mucip olur. Farazâ sui şöhretle tanınmış bir zat, herhangi arkadaşlarından fırkaya dahil olan iki kişiye muracaat etse de onlar da kabul etmezse o adamlarla aralarında mâraza çıkmasına mucib olur. O adamlar teklif etmiş olsa fırkanın o mahalli ocağı reddetmiş olsa vaziyet ne olur? Mevcut olan fırkaya dahil aza hakkında adem-i itimat beyan edilmiş olmuyor mu? Binaenaleyh bendenizce bu şahitlere lazım

yoktur. Artık bunu muhakem-i şer'iyye sicilâtına terk ederek buradan tayini teklif ediyorum.

Talat Bey (Çankırı) — (Her Turk vatandaş) sozunden maksut olan yalnız Turkler midir, anâsır-ı saire buna dahil midir, kadınlar da dahil midir?

Celal Nuri Bey (Tekirdağ) — Teşkilat-ı Esasiye Kanunu bu meseleyi hal-letmiştir.

Kâtib-i Umumi Saffet Bey — Efendim, musaade buyrulursa Şukru Beyin itirazâtına arz-ı cevap edeyim. Bir kere yalnız fırkaya değil, bir kulube giren bile taktim olunur. Bu bir şehâdet değil, kefâlettir; bu bir formalitedir. (*doğru sesleri*). Sonra Talat Bey sordular Turk vatandaşlığından maksut olan nedir? Bu Teşkilat-ı Esasiye Kanununda mukayiddir. (*Doğru sesleri*)

Ağaoğlu Ahmet bey (Kars) — Efendiler, biz fırkaya giren zatın sıfatları tadâd edilirken nızâmnâme bu sıfatları bu hususiyetleri menfî bir suretle hiçbir zaman tadâd etmez. Musbet bir prensip vaz edilir. Sonra o prensipten mustesna olan zevat tabiatıyla fırkanın da haricinde kalır. Binaenaleyh boyle felan şeyi yapmamış, felan sifata haiz olmayan diye menfî suretle tadâd etmek kabul edilmiş umum prensiplere muhâlifdir. Bizim diğer nızâmnâmelerimizde boyle bir şey yoktur. Sonra bendenizce fırka millî bir fırkadır. Butun hukumeti, butun millete şamil bir fırkadır. Binaenaleyh, prensip olmak üzere ilk vaz edeceğimiz esas şudur ki; Turk hemşehrilik sıfatını ihrâz etmiş olan herkes fırkaya dahil olabilir (*gurultuler*). Bu prensibi vaz ettikten sonra fakat bu hukuktan felan, felan mustesnadır denilir. Biliyorsunuz ki, burada tadâd edilmiş olan sıfatların kaffesi aynı zamanda da hemşehrilik hukukundan, yani hukuk-u siyasiyeden mahrum eden bir takım sıfatlardır. Mesela sui hal ile şöret bulmuş bir insan sonra on sekiz yaşını ikmal bir insan etmemiş bir insan, mahkum edilmiş bir insan, biliyorsunuz ki intihâbâta iştirak edemez. Mebus olamaz, muntehib, muntehib-i sani olamaz. Yani onlar hemşerilik hukuku, hukuk-u siyasiyeye haiz değildir. Binaenaleyh burada evvela musbet bir esas vaz etmeliyiz. Bu fırkaya hemşehrilik hukukuna haiz olan herkes dahil olabilir. Fakat; felan, felan sıfatlara haiz olanlar dahil olamaz diye istisnai sıfatları tadâd etmeyelim – na-

sıl ki bizim Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'muzda bu gibi nizâmnâmeler bu suretle hareket etmektedirler. Menfi suretle sıfatları kabul etmek, tadâd etmek, kabul edilmiş olan bütün prensiplere muhâliftir.

Kâtib-i Umumi Saffet Bey — Efendim, zannederim ki; Afşmet Beyefendinin nokta-i nazarlarını nizâmnâmenin tarz-ı tahriri tamamen ifa etmiştir. Fırkaya 18 yaşını ikmal etmiş olan ilh. diyoruz. Esâsen bu Teşkilat-ı Esasi Kanunu'muzda vardır. Bunu burada teyit etmekte gerçi bir mahsur yoktur. İkincisi: sui şöhretle tanınmamış olan mebus olabilir. Fakat; bunu biz firkada umde olarak tesbip ediyoruz. Sui şöhret sahibi olanları biz firkaya idhâl etmeyeceğiz. Muhill-i şeref ve haysiyet habs ... ilh. bu da kezalik bizim umdemizdir. Harekat-ı milliyeye aleyhtar bir vaziyet almamış ve bu gibi taazzuflara dahil olmamış bulunan ve siyasi seceriyeleri itibariyle menfi bir ruh taşımamış oldukları mütebâriz bulunan her Türk vatandaşı, Türk harsını ve firkanın bütün umdelerini bihakkın kabul etmiş olması şartıyla dahil olabilir.

Zann ediyoruz ki bu daha sarihtir. (*muvafık sesleri*)

Tahsin Bey (Aydın) — Efendim! Bu 9. maddedeki ideceği kelimesi zannedersem yalnızdır.

Kâtib-i Umumi Saffet Bey — Evet, yanlış basılmıştır. [gireceği] dir.

Mustafa Bey (Çorum) — 9. maddede vatandaş denmiş, halbuki sekizinci maddede Türk vatandaşı denmiştir. Her vatandaş denmiş, zannedersem her Türk vatandaşı olacaktır.

Kâtib-i Umumi Saffet Bey — Mahsuru yok. Arzu ederseniz öyle yapalım.

Avni Paşa (Cebelibereket) — Efendim, sekizinci maddede (A) 18 yaşını (B,C) ilh. diye bir silsile görüyoruz ve andel-tetkik bunun ebcedi ifade ettiğini hatırlıyoruz. Çocuklarımıza hala ebcedi mi ezberleteceğiz? Bunu niçin Türkçe elifba sırasıyla yazmıyoruz? Bunu teklif ediyorum.

Reis — Takrirler okunacaktır.

Kongre riyasetine

Nizamnamede geçen "hars" kelimelerinin cümlesinin "kültür"e kalbini teklif ederiz.

Aydın

Çanakkale

Mithat

Ziya Gevher

Riyaset-i Celileye

Birinci Kısmında dokuzuncu maddenin bervech-i ati tadilini teklif eylerim.

Cumhuriyet halk fırkasına girmek isteyen her vatandaş, girceği mahalli ocağına müracaat edecek ilh...

Biga

Şükrü

Reis — Umumî esaslarda "kültür" kabul edilmiştir. Ziya Gevher Bey ve arkadaşları da harsın tamamen kaldırılarak kültüre tahvilini takrirle teklif ediyorlar. Kabul edenler lütfen el kaldırsın! Kabul etmeyenler el kaldırsın! Kabul edilmiştir.

Şahide lüzum olmadığına dair Şükrü Bey'in takririni reyinize arz ediyorum. Kabul edenler lütfen el kaldırsın! Kabul etmeyenler lütfen el kaldırsın! Kabul edilmemiştir.

Birinci kısmı reyinize arz ediyorum. Kabul edenler lütfen el kaldırsın! Kabul etmeyenler lütfen el kaldırsın! Kabul edilmiştir.

İkinci Kasım

Fırka Teşkilatı

Büyük Kongre

Madde 10 – Büyük kongre dört senede bir defada fırka Umumi Reisi'nin tayin edeceği mahal ve zamanda içtimâ eder. Umumi Reis lüzum gördüğü takdirde büyük kongreyi miadından evvel veya sonra da içtimâa davet eyler.

Madde 11 – Cumhuriyet Halk Fırkası'na mensub bütün mebuslarla muntaka mufettişleri ve muvazzaf vilayet mutemedleri büyük kongrenin tabii azaları ve her vilayetten intihab olunan ikişer mumesil de muntehib azalardır.

Madde 12 – Kongrenin vakt-i muayyeninde kuşâdında sulusân-ı ekseriyet mevcut olmadığı takdirde muzakereye beşgun sonra ekseriyet-i mutlaka ile başlanır. Kongre fevkalade içtimâa davet edilmiş ise ekseriyet-i mutlaka ile muzakereye başlanılabilir.

Madde 13 – Kongre; Umumi Reis'in veya vekilinin riyaseti altında toplanarak kongrenin muddet-i içtimâina mahsus dört kâtibi ve on bir azadan munekebb "nizâmnâme", "lahiya", "hesap" encumenleri ve her encumende kendi azasından bir reis, bir mazbata muhariri ve bir kâtibini intihab eyler. Kongrece halli icab eden mesail-i muhtelifeyi tetkik için indelhace bir de "tetkik ve murâkabe encumeni" intihab edilebilir. Büyük kongre encumenlerine merkez teşkilatına dahil bulunan zevat intihab olunamaz.

Madde 14 – Kongre teşkilatı vucuda geldikten sonra Umumî Reis geçen aid senelere icraat hakkında bir nutuk irad eder veyahut bir beyânnâme kırâat ettirir.

Madde 15 – Nizâmnâme encumeni; nizâmnâmede luzumu anlaşılan tadilatı tespit eyler.

Lahiye encumeni; vilayet kongrelerinden gelmiş olan temenni lahiyelerini ve resen vuku bulacak teklifleri tetkik eder.

Hesap encumeni; merkez hesabâtına bakar.

Tetkik ve Murâkabe encumeni; kendisine tevdi edilen mesaili tetkik eyler.

Madde 16 – Her encumen hazırladığı işleri esvab-ı mucibesı ile Büyük Kongre'ye arz ederler. Bunlar kongrede muzakere edilerek kabul veya reddedilir. Tamikına luzum gorulen hususât yeniden encumene gönderilir.

Buyuk Kongre, kararlarını mevcut azalarının ekseriyet-i mutlakası ile verir. Reyler musavi olduğu taktirde riyaset edenin rey-i imzimâm eden taraf ekseriyeti ihrâz eder.

Madde 17 – Buyuk Kongre'nin muzakereleri ve kararları zapt ve bu iş bu zabıtname reis ve kâtipler tarafından imza olunarak kongreye iştirak etmiş olan azaların isimlerini muhtevî bir defterle beraber hıfz olunur.

Madde 18 – Kongre nihayetinde Umumî Reis kongrenin faaliyet-i neticesi ile fırkaya verilen yeni istikamet hakkında bir nutuk verir veya bir beyânnâme neşreder.

Reis — Soz isteyen var mı? İkinci kısmı reynize arz ediyorum. Kabul edenler... Kabul etmeyenler! Kabul edilmiştir.

Üçüncü Kısım

Merkez Teşkilatı

Madde 19 – Fırkanın (merkez teşkilatı) Umumî Riyaset Divanı'ndan ve Fırka Divanı ile Umumi Heyet-i İdare'den ve Fırka mufettişlerinden ibarettir,

Umumi Riyaset

Madde 20 – Umumi Reis; Buyuk Kongre'nin Fırka Divanı'nın, Umumi Heyet-i İdare ile meclisteki Fırka Grubu'nun da tabii reisi'dir.

Umumî Reis; Fırkanın idare-i âliyesini elinde tutar. Fırkayı temsil eder. Fırka namına soz soylemek selâhiyetine ancak Umumi Reis haizdir. Umumi Reis luzum gorurse bu bâbdaki hukuk-u selâhiyetini Umumi Reis Vekili'ne veya Kâtib-i Umumi'ye tevdi eder.

Umumi Riyaset Divanı

Madde 21 – Umumî Riyaset Divanı; Fırka Umumî Reisi ile kendilerini bizzat intihab edecekleri Umumî Reis Vekili'nden ve Umumî Heyet-i İdare azası meyanından seçecekleri Fırka Katib-i Umumi'sinden ibarettir,

Madde 22 – Umumî Riyaset Divanı'nın vereceği kararlar tekmlil fırka azasında bilâ kayd ve şart mutâdır.

Madde 23 – Umumî Riyaset Divanı, Büyük Millet Meclisi intihabâtını idare ve Fırka'nın mebus namzetlerini tesbit eder,

Madde 24 – Umumî Riyaset Divanı; Büyük Kongre'nin hall-i içtimaâda bulunduğu zaman Umumî Heyet-i İdare azasından münhall vukuunda yerine münasibini intihab eder.

Fırka Divanı

Madde 25 – Fırka Divanı: Riyaset Divanı'ndan Fırka'nın kabine azasından Umumî Heyet-i İdare ile Fırka Grubu Heyet-i İdaresi'nden teşkil eder. Fırka Divanı indelicab Riyaset Divanı tarafından içtimaâ davet edilir. Fırka Divanı'na Umumî Reis veya Umumî Reis Vekili bulunmadığı zamanlarda tevek-kül edecekleri zat riyaset eder. Fırka Divanı'nın Kâtib-i Umumilik emrinde bü-rosu vardır.

Madde 26 – Fırka Divanı: Riyaset Divanı'ndan, Fırka'nın kabine azasından, Umumî Heyet-i İdare'den ve Fırka Grubu Heyet-i İdaresi'nden mevрут ve rûznamesine dahil mesail-i mühimmeyi müzakere, nizâmnamenin mevâdını tefsir eyler.

Umumî Heyet-i İdare

Madde 27 - Umumî Heyet-i İdare; Büyük Kongre tarafından müntehip dokuz azadan teşeklür eder. Lâ-akall haftada bir defa içtimâ eder.

Madde 28 – Umumî Heyet-i İdare; mürettip adedinin ekseriyet-i mutlaka-sıyla müzakereye başlar ve karar verir.

Madde 29 – Bu heyetin tabii reisi; Umumî Reis veya vekilidir. Katib-i Umumî; Reis namına ifa-i vazife ve reislerin bulunmadıkları zamanlarda Umum-i Heyet-i İdare'ye riyaset eyler.

Madde 30 – Katib-i Umumî, Riyaset Divanı, Fırka Divanı ve Umumî Heyet-i İdare namına mıntıka müfettişleriyle muhabere eder ve talimat verir. Lüzumu halinde halkın tenvir ve irşâdına ait tebligatta bulunur.

Madde 31 – Umumî Heyet-i İdare; Büyük Kongre encümenlerine ait lahiyaları Riyaset Divanı'nın inzıam-ı muvaffakatiyle ihzâr ve Kongre Riyasetine takdim eder.

Madde 32 – Umumî Heyet-i İdare; mıntıka müfettişlerini intihap ederek bera-yı tasdik Riyaset Divanına arz eder ve muvazzaf vilayetle mutemetleriyle vilayet heyet-i idareleri intihabâtını tastik eder.

Madde 33 – Umumî Heyet-i İdare azaları mebus olmadıkları halde şehri tahsisat alırlar. Tahsisat miktarını Riyaset Divanı taktir eder.

Madde 34 – Müfettişlerin mahallini değiştirmek veyahut müfettişliğini ref etmek icap ettiği taktirde Umumî Heyet-i İdare, keyfiyyeti esbab-ı mücibesıyla Riyaset Divanı'nın kararına arz eder.

Madde 35 – Umumî Heyet-i İdare, azalarından birisini Fırka'nın muhasipliğine intihap eder. Bu muhasip bütçe dahilinde yapılacak sarfiyatı tasdik eyler.

Madde 36 – Umumî Heyet-i İdare'nin Kâtib-i Umumilik emrinde muvazzaf bir baş kâtibi ile bir muhasebecisi, lüzumu kadar muvazzaf kâtipleri, hususî idaresini ve müstahdemleri bulunur.

Müfettişlik

Madde 37 – Müteaddit vilayetler bir daire-i teftişye olmak üzere memleket teftiş mıntıkalarına taksim olunur ve her mıntıkada bir müfettiş bulundurulur.

Madde 38 – Müfettişler; 32. maddeye tevfikeyen Umumî Heyet-i İdarece intihab ve Riyaset Divanınca tayin olunurlar.

Madde 39 – Müfettişler mıntıkaları dahilinde fırka umuru ve muamelatının nazımı ve fırkanın o mıntıkada en büyük mümessilidir. Mutemetlerle Heyet-i İdarelerin ve Fırka teşkilatına dahil bilcümle müessesâtın muamelât ve hesabâtını murâkabe ve teftiş ve usulüne mugayir gördükleri hususatı tashih ederler.

Madde 40 – Siyasî, idarî, içtimâî, iktisadî, harsî ve bunlara mumâsîl bil-cumle teşekkullerin heyet-i mudirelerine gireceklerin namzetlikleri fırka mufettişleri tarafından tasvib olunduktan sonra ilan olunur.

Madde 41 – Mufettişler kaza ve vilayet kongreleri tarafından yapılan intihabatta fesh-i mucip bir cihet gördükleri halde yeniden intihabat yapılmak üzere o gibi intihabatın feshini esbabiyle Umumî Heyet-i Idare'nin kararına arz ederler.

Madde 42 – Mufettişler Kâtib-i Umumilikçe tayin edilecek tarihte lâakall senede bir defa Fırka merkezinde içtimâ ederler.

Madde 43 – Mıntıka mufettişleri tarafından vuku bulacak tebligatı, mıntıkalarındaki bilûmum teşkilat kabul ve icraya mecburdur.

Madde 44 – Mufettişlerin vezaif-i muteferriası Umumî Heyet-i Idarece hususi bir talimatname ile tespit edilir.

Mutemetler

Madde 45 – Mufettişlerce gosterilecek lüzum üzerine bazı vilayet, kaza ve nahiyelere mutemet tayin olunur.

Madde 46 – Mutemetler, buldukları mahalde Fırkanın mumesilleridirler ve idare heyetlerine riyaset ve o heyetler namına muharebeyi idare ederler.

Madde 47 – Mutemetler, kendi kongrelerinin tabii azasıdır.

Madde 48 – Fırkaya ait umur için Hukümet ruesâsıyla vesaire ile temas ve Fırka mensuplarına tebligat-ı icrası mutemetlere aittir.

Madde 49 – Vilayet mutemetleri mıntıka mufettişleri tarafından intihab ve Umumî Heyet-i Idarece tayin edilirler.

Madde 50 – Mâ-fevk mutemetler tarafından intihab edilecek kaza ve nahiyeye mutemetlerinin keyfiyet-i tayinleri, mufettişlerce tasdik edilmek suretiyle tekemmul eder. İşbu mutemetlerin tebdili mufettişlerin cumle-i selahiyetindedir. Resen mutemet tayin edilmemiş olan vilayetlerde, mufettişlerce mun-

tehib ve kazalarda vilayet mutemetliği veya vekilli tarafından muntehib ve mufettişlikçe musaddık zat ve nahiyelerde kaza mutemeti veya vekili tarafından muntehib ve mufettişlikçe musaddık zat mutemet vekaletini ifa eder. Bunlar mutemetlerin selahiyetine haizdir ve heyete riyaset eylerler. Mufettişler luzum gordukleri taktirde mutemet vekillerini tebdil ederler.

Reis — Söz isteyen var mı? [*hars meselesi sesleri*]

Efendim, kongrenin kabul ettiği tahrir mucibince (hars) yerine (kultur) konacaktır. Burada kulture ait diyeceğiz.

Besim Atalay Bey (Aksaray) — Biz Arapça kelimedden kurtulalım derken ikincisine tutuluyoruz. Bineanaleyh kultur işleri diyelim.

Reis — Kulture ait kabul edilmiştir. Başka esas üzerinde soz isteyen var mı?

Hamdullah Subhi Bey (İstanbul) — 40. madde üzerine nazar-i dikkatini-zi celb ederim. Burada bir mahzur goruyorum. Mesela: Turk Ocakları gibi yalnız hars işleriyle meşgul olan ve şüphesiz takip ettiği büyük esesları takip eden bazı muesseselerimiz vardır. Bir mufettiş bir mahale yeni tayin edilmiş olur ve o mahalde 10-15 seneden beri mevcut olan ocağın yetiştirdiği gençleri tanımaz. Ocak, kendi hayatı dahilinde kendi mesaisine gore bir takım hizmetlerle temeyyuz etmiş olan azasını herkesten iyi tanır. Eğer henüz o mahale gelmiş olan mufettişlerin tasvibine idare namzetleri arz edilecekse benim gorduğum netice Ocak mesaisinin akâmete uğramasından ibarettir.

Arkadaşlar! Kongremizi teşkil eden zevâtın zannediyorum ki Heyet-i Umumiyesi Ocakların azasıdır. Fırkanın ne kadar dostu ise Ocakların da o kadar dostudur. Ben bunu mevzu-u bahs etmekle bir aile meselesini size açmış oluyorum.

Bazı yerlerde bu nevi mudahalelerden mutevellid bir takım meseleler bilfiil karşımıza çıkmıştır. Bir mufettiş kendi telakkisine gore felan zatı felan zata tercih eder. Bu belki bazan iyi netice verir. Fakat bazan da —bir çok misalleri hatırlayarak soyluyorum. Buna itimat etmenizi rica ederim, evet 16 sene-

den beri bu işin başında duran bir arkadaşınız sıfatıyla söylüyorum— bazan da netice perişanlık olmuştur, ocaklar sönmüştür, onlarda hayattan eser kalmamıştır. Şüphesiz ki müfettişler müdahale ettikleri vakit, hatta ocağın lehine hareket ettiklerine kânidirler. Hüsn-ü niyetlerinden bir saniye şüphe etmek, bizim aklımıza gelmez. Fakat bir müessese uzun seneler faaliyette bulunduktan sonra ancak onun içinde yetişenlerdendir ki en müfid azayı tanırlar. Eğer ayrı sahalarda çalışan bir zatı içinden tanımadığı müesseselere hüküm ve amir vaziyetine korsak, netice ziyandır. Ya bunları tamamiyle yek diğeriyle tevhid etmelidir idareleri bir idare olsun, yahut onlara kendi hususiyetlerine göre biraz ihtiyâr verilmelidir. Bu lüzumu kaydediyorum. Yoksa Ocaklarınız akâmet-i mahzûya uğrar, ehemmiyetle nazar-ı dikkatinizi celb ediyorum.

Kâtib-i Umumî Safvet Bey(Erzincan) — Hamdullah Beyefendi'nin çok güzel beyanâtına ancak bir kelime ile cevap verebileceğim.

Dediler ki: Fırka ile Ocak arasında ayrı gayri yoktur. Hakikaten böyledir ve bizim de istediğimiz budur. Bu böyle olunca müfettişlerin teftiş ve murakâbesi de elzemdir.

Rasih Bey (Antalya) — Muhterem arkadaşlar! Bu zaruret hüsn edilerek Türk Ocakları nizâm-nâmesi bu sene tadil edilirken hatırımda kaldığına göre bir fıkra ilave edilmiştir. Müfettişlerimiz Türk Ocakları intihabatında çok lazımdır. Madde çok doğrudur.

Reis — Hamdullah Bey! Bir takririniz var mı?

Hamdullah Subhi Bey (İstanbul) — Efendim! Bendeniz bu maddenin ihtiva ettiği fikri bir defa ismet Paşa hazretlerine arz etmiştim. İntihabat bittikten sonra tetkik ve mütalââ edeceklerini beyan buyurdular, bu suretle nazar-ı dikkate almağa layık gördüklerini ifade buyurmuş oldular. Müfettişlerin murakabesi lazımdır diyorlar. Bendenizin beyanatı hatr-ı âlinizde kaldıysa umumî bir murakebe lüzumunu asla inkar etmedim. Tamamiyle takdir ediyorum ki bütün teşekküller fırkamızın daimi bir murakabesi altında olmalıdır. Uzun müddet buna lüzüm vardır. Umumî bir murakebe zaruridir. Fakat her yerde,

her Ocağın idare heyeti intihablarında oradaki mufettişler doğrudan doğruya âmil ve muessir olursa, Turk Ocakları doğrudan doğruya bir siyasî teşekkul mahiyetini ihraz eder. Halbuki memlekette bütün teşekkullerin mahiyet-i mahsusası vardır. Bir teşekkul vardır ki Muallimler Birliği gibi bilhassa ilmi-dir. Diğer bir teşekkul, Himaye-i Eftâl gibi şefkat ve hayır muessesesi mahiyetindedir. Turk Ocakları da hars muesseseleridir. Bunların hepsini doğrudan doğruya fırka mufettişinin eline verdiğimiz zaman mahiyet-i hususiyelerini nasıl muhafaza ederler? Bir defa düşününüz. Bunun yerine maddenin ihtiva ettiği maksadı temin etmek üzere siyasî, idarî, içtimaî, harsî bilcumle teşekkuller fırkanın umumî murakabesi altındadır demek kafidir. Herhangi bir yerde bir puruz zuhur ettiği vakit, fırkamız icab eden ıslah kararlarını alabilir.

Arkadaşlar! size çok muhim bir hatıramı arz edeceğim. Bendeniz birgun Reis-i Cumhur Hazretleri'nin yanında bulunuyordum. Kastamonu Turk Ocağı'nın intihabatı mevzu bahs oldu. Oradaki Turk Ocağı'nın intihabatında Fırka mufettişinin doğrudan doğruya namzet gösterdiği kendilerine arz ettim. Fırka Kâtib-i Umumi Safvet Beyefendi de o esnada içeri girdiler. Bu meseleyi vaz-ı bahs ettik. Reis-i Cumhur Hazretleri sordular; Turk Ocakları'nın idare heyetlerine namzetlerini fırka mı gösteriyor? Bazı yerlerde böyle cereyan ettiğini Kâtib-i Umumi Beyefendi soyledi. Reis-i Cumhur Hazretleri doğru değildi dediler. Bunu serâheten hatırlıyorum ve bunu İsmet Paşa Hazretleri'ne de tekrar ettim.

Bendeniz diyorum ki Turk Ocakları da bütün muessesat gibi fırkamızın umumî murakabesi altında kalmalıdır. Bu kafidir. Onaltı seneden beri mevcut olan bu muessese hizmetleriyle maaruf bir çok mumtaz azaya maliktir. Bu mumtaz aza ise doğrudan doğruya muessese tarafından iş başına geçirilmelidir. Bunun için umumî murakabe kaydını koyunuz. Nerede bir hata zuhur ederse derhal tashih ettirmeye bu kayıt kifayet eder, idare heyeti değiştirilir, ocak kapatılır lüzum gelen herşey yapılır. Madde aynen muhafaza edilmesi ocaklar ve diğer hayır ve ilim muesseseleri tamamiyle kaybolmuştur. Bunu tasrih etmeyi bir vazife bilirim.

Kâtib-i Umumi Safvet Bey — Efendim, Hamdullah Suphi Beyefendi eğer Reis-i Cumhur Gazi Paşa Hazretleri'nin yanında geçen bu mukallemeye temas etmeselerdi yine bendeniz mufettişlerin murakabesini ve mufettişlerin heyet-i mudireleri taht-ı murakabede bulundurması luzumunu kısaca arz edeceğim. Bir kere şunu arz edeyim ki; Turk Ocakları'nı fırkamız tamamen kultur şubesi, ırşâd şubesi, temvir şubesi olarak tanır. Zapta geçmesi ifade ediyorum. Turk Ocakları bizdendir bizden ayrı değildir. Gerek mutemetlerimiz, gerek mufettişlerimiz Hamdullah Suphi Beyefendi emin olsunlar ki, ocaklıdır ve tam manasıyla bütün ruhuyla ocaklıdırlar. Binaenaleyh; 16 seneden beri teşekkul etmiş olan bu muesseseyi bunlar yıkmak değil, bilakis daha ziyade ilâ etme vaziyetindedirler. Paşa hazretlerinin buyurdıkları mudirelere girecek olanların riyaseti meselesidir. Buna karışmayalım buyurdular. Hatıramda yanılmıyorum ve aldanmıyorum. Yoksa heyet-i mudire ne olursa olsun tarz-ı teşekkulleri veyahut mahalindeki vaziyet-i içtimaiyeleri ne olursa olsun, bu kabil kimselerin heyet-i mudireye geçmesini biz kabul edemeyiz. Onlar girer. Fakat heyet-i mudireye geçemez. Heyet-i mudireye cidden şayan-ı hurmet ve memlekette şayan-ı itimat adamların geçmesini arzu ediyoruz. Yoksa ocağın dahili işine asla karışmıyoruz. Heyet-i aliyye içinde bu bâbta soylenecek çok şeyler vardır ve çok mevzular vardır tekrar ediyorum. Bu madde haklıdır. Yerindedir kabulunu rica ederim.

Hakkı Tarık Bey (Giresun) — Efendiler! Hamdullah Suphi Beyefendi'nin bu maddeden niçin memnun olmadıklarını anlayamadım. Hamdullah Suphi Bey, berveçhi peşin murakabeyi, Fırkanın umumî murakabesini kabul ediyorlar ve "Ocaklar fırkanın umumî murakabesi altında olmalıdır bunu kabul ediyoruz" diyorlar. Zannederim ki madde bunu ifadeden başka bir şey yapmıyor. Doğrudan doğruya mufettişler namzet gosterecek değildirler. Fırka mufettişleri, namzetlikleri tayin edenleri tasvip edeceklerdir. Zaten herhangi bir teşekkul olursa olsun harsî teşekkullerin haricindeki teşekkuller de fırka mufettişlerinin namzet listesi olmak üzere ortaya bir liste koyması tasavvur eder misiniz? Mufettişlerden böyle bir hareket sudûrunu tasavvur eder misiniz? Böyle bir hareketi yapana mufettiş der misiniz? Bittabi demezsiniz. Şu halde madde, bunu temin etmek için yazılmıştır. Murakabeyi başından yapmayıp vukuâ

geldikten sonra murakâbe ile taminine çalışmaktansa daha evvel namzetlikleri konuları bir kere gözden geçirecektir. İyi midir, fena mıdır, içinden tabii lazım gelen biri var mıdır, yok mudur, bunu tetkik ve tayin edecektir. Bunun için evvel emirde murakabeyi kabul ettikten sonra maddeyi bu şekilde tabiatıyla kabul etmek ve makul bulmak lazımdır. Bunun için bendeniz Kâtib-ı Umumi Bey'in fikrine iştirak ediyorum ve maddenin aynen kabulunu teklif ediyorum.

Ziya Gevher Bey (Çanakkale) — Efendim, Hamdullah Suphi Beyefendi bu maddeyi; siyasi, idarî, içtimaî, harsî kelimeleri altında mevcut olan bütün teşekkulleri ve cemiyetleri sayarak böyle bir şeyi soylese idiler belki şâyân-ı tetkik bir şey olabilirdi. Fakat bu siyasi, idarî, harsî, iktisadî namı altında bulunan cemiyetlerden herhangi birini alarak burada itiraz ederlerse fırka nizâm-nâmesinden hangi bir kelimeye itiraz etmiş olurlar. Bizim aradığımız budur. Hamdullah Suphi Beyefendi diyorlar ki Turk Ocağı Fırka'nın murakabesi altında olduğu takdirde vazifesini layikiyle ifâ edemez. Eskisi gibi parlak bir vazife göremez. Bendeniz buna karşı sorarım. Acaba fırkamız Turk Ocağı'ndan daha mı az Turkçudur?.. Tabiatıyla hepsi müşterek gayeye doğru yuruyen ve bunu temin için uğraşan muesseselerdir. Turk Ocağının Fırka'nın murakabesi altında bulunması mevzu-u bahs değildir. Sonra mufettişlerin namzet gosterceklerini soylediler. Mufettişler namzet göstermiyorlar. Dikkatlice okurlarsa tasvib ederler. Rica ederim herhangi bir teşekkul memleketi idare eden büyük bir kuvvetin, herhangi bir fırkanın tasvibine istinad eden bir işle uğraşır ise o cemiyet daha az mı kuvvetli olur, daha çok mu kuvvetli olur? Neden dolayı herhangi bir ihtilafı izale etmeye ve bundan dolayı bir hadise ıkâna çalışalım. Eğer anlaşarak yaparsak bittabi bu daha kuvvetli olur. Sonra herhangi bir mufettiş şahsî fikri ile herhangi bir cemiyet üzerinde âmîl olamaz. Fırkanın mufettişi demek her hususta beraber yuruyen ve Fırka'ya iltihâk etmiş olan bircumle cemiyetlerin de ruhunu, maksadını, gayesini anlayarak hareket eden bir zattır. Bizim fırkamız tabiatıyla bu kadar yüksek düşünen idrâk eden zevattan terkip edecektir. Binaenaleyh Hamdullah Suphi Beyefendi'nin Turk Ocakları hakkında bu suretle endişeleri yerinde değildir. Bendeniz de Turk Ocağı ve fırka mensubu olarak bunu soyluyorum.

Celal Nuri (Tekirdağ) — Efendim, siyasî, idarî, iktisadî, içtimaî teşekkullerden bahs ediliyor. Anonim şirketler bankalar buna dahil midir? Değil midir? Kâtib-i Umumî Bey lutfen cevap versinler efendim?

Kâtib-i Umumi Saffet Bey — Efendim, bittabî ticaret maksadıyla yapılmış herhangi bir muesseseyi fırkanın mudahalesi olmaz. Yalnız maksad-ı teşekkul ve gayesi itibariyle bizi alakadar ederlerse bittabi bunu murakabe etmek ve yakından alakadar olmak da hakkımız vardır.

Hamid Bey (Kars) — Efendim, Türk Ocakları'nın (40). maddede harsî işlerde çalışacak cemiyetlere bu kaydın terkîn edilmesini Hamdullah Suphi Bey talep etselerdi bendeniz de bir ocaklı sıfatıyla iştirak ederdim. Fakat nasıl ki Kâtib-i Umumî Bey izah buyurdular buna bir şey ilave edemeyeceğim. Yalnız Ocak Reisi muhterememiz de zannedersem kabul ederler ki mahallinde çalışan arkadaşlar bunun mahzurlarını görmüşlerdir. Ocak gayesine ocaklıların daha iyi hizmet etmesi için herhangi bir kaza reisi teftiş edeceğine Fırka Reisi, fırka mufettişi - ki aynı zamanda ocaklıdır- onların teftiş etmeleri ve araya tefrika girmemesi için ocaklıların istikbalde daha geniş hatvelerle yurumesi için bu maddenin aynen kalması taraftarı olacağımı arz ederim.

Refet Bey (Bursa) — Efendim! Ben bu iktisadî kelimesi hakkında nazar-ı dikkati celp edecektim. Mamafih benim soracağım şeyi Celal Nuri Bey sordular ve Kâtib-i Umumî Bey de cevap verdiler. Yalnız şunu nazar-ı dikkate arz etmek isterim ki bir cemiyet vardır. Malumaliniz bir de şirketler vardır.

Cemiyetler Kanununa tevfikeyen mukaseme-i resmiyeden gayri maksatla teşekkul eden cemiyetler vardır. Maksat da budur. Ticaret Kanunu'na tevfikeyen teşkil eden kollektif ve diğer şirketler zannederim ki buna da dahil değildir.

Kâtib-i Umumî Safvet Bey — Cevabımı arz ettim. Türk Ocakları kendi heyet-i idarelerini bugünkü şekle bugünkü gayeye layık olacak surette intihab ettikleri zaman bu murakabe tabiatıyla kendiliğinden olur. Binaenaleyh fırkamızın muhterem Reis'inden ve Ocak Reisimizden istihram ederim evvela ocakları buna yetiştirsinler. Ondandır sonra bu maddeyi kaldırsınlar. Binaenaleyh madde lazımdır. *(reye sesleri)*

Reis — Efendim, muzarakerenin kifayetine dair bir takrir var okuncak:

Riyaset-i Celileye

Muzakere kafıdır. Reye vazımı teklif ediyoruz efendim.

Aksaray Mebusu

Konya Mebusu

Musa Kazım

Mustafa

Reis — Muzakerenin kifayetini kabul edenler el kaldırsın! Kabul etmeyenler el kaldırsın! Muzakerenin kifayeti kabul edilmiştir.

Bir takrir daha vardır okunacak:

Fırka Riyaset-i Celilesine

(40). Maddenin sıyasî, idari, içtimai, iktisadi, harsi ve bunlara mumasul teşekkullatın doğrudan doğrudan fırkamızın umumi murakabesi altındadır. Teşkilinde tadilını teklif ederim.

Hamdullah Suphi

Reis — Bu takriri kabul edenler el kaldırsın! Kabul etmeyenler el kaldırsın! Ekseriyetle takrir kabul olunmamıştır. Şu halde madde olduğu gibi kalmış olur. Diğer bir noktaya ait bir takrir var:

Riyaset-i Celileye

40.maddenin idareye teşekkuller sırasında koy muhtarları dahil ise bu çok müşkulata mucip olabilir. Bunların istisnası için bir fıkra kayd edilmesini teklif eylerim

Bolu

Şukru

Şükrü Bey (Bolu) — Efendim, hakikaten idari teşekkuller meyanında koy muhtarlığı varsa çok müşkulat-ı mucib olur. *(Takriri geri al sesleri) (Gurultuler)*

Hıdır Rüştü Bey (Denizli) — Muhtarsız koy olur mu?

Şükrü Bey (Bolu) — Beyefendi, oradaki mufettişlerin tasdikinden sonra kelimesi müşkulat-ı mucibtir. Bendeniz muhtarlara bir şey demiyorum. Mufettişlerin tasdikinden sonra kelimesi müşkulat-ı mucib olur diyorum. Bu mıntı-kada dört yuz muhtar vardır. Nasıl olur tatbikatta çok müşkulata tesaduf edilir. Bunun imkanı tatbiki yoktur.

Reis — Takriri kabul edenler el kaldırsın! Kabul etmeyenler el kaldırsın! Takrir kabul olunmamıştır.

Reis — Uçuncu kısmın başka başka noktaları üzerinde soz isteyen var mı? (*hayır sesleri*) Uçuncu kısmı kamilen rey-i alinize vaz ediyorum. Kabul edenler el kaldırsın! Kabul etmeyenler el kaldırsın! Kabul edilmiştir.

Dördüncü Kısım

Vilayet Teşkilatı

Madde 51 — Cumhuriyet Halk Fırkası'nın vilâyet teşkilatı; vakt-i muayyeneinde inikâd eden Halk, Nahiye, Kaza, Vilayet kongrelerinden koy ve mahalle ocaklarıyla nahiye, kaza ve vilayet heyetlerinden ibarettir.

Fırka Teşkilatı; mulkiye teşkilatına tabidir. Mâmafih gorulecek luzum üzerine muteaddit mahalle veya koy ocaklarından murekkeb itibarî nahiyelerde teşkil edebilir.

Köy ve Mahalle Teşkilatı

Halk Kongreleri

Madde 52 — Koy ve mahalle ocakları Fırka'nın ilk teşkilat kademesini teşkil eder.

Ocak heyet-i muteşebbisince Fırkaya kayd edilen aza adedi asgari 10 kişiye balığ olunca orada ocak teşkil etmiş addedilir.

Yek diğerine mucavir ve munasabatdâr birkaç mahalle veya karye birleştirilerek bir ocak mıntıkası addedilebilir.

Madde 53 – Her Koy ve Mahalle Ocağı senede bir defa vakt-i muayyeninde mahallinin şeraitine göre munasip bir yerde kongresini akt eder.

Madde 54 – Fırkaya mensup olan on sekiz yaşını ikmal etmiş olan koy ve mahalle ahalisinden her vatandaş Halk Kongresinin tabii azasıdır.

Madde 55 – Kongrenin muzakereye ibtidâr etmesi için Koy ve Mahalle Ocağı tarafından deftere isimleri mukayyed ve fırkaya mensup olanların nıfsından fazlasının bulunması şarttır.

Madde 56 – Halk kongreleri:

- A. Kongreye mahsus reis ile kâtibini intihab eder
- B. Uç kişilik Ocak heyeti ile uç kişilik yedek azayı ve nahiye kongresine girecek bir mumesili seçer.
- C. Nahiye kongresine teklif edeceği maddeleri muzakere ve tespit eder.
- D. Ocak heyetinin hesabâtına bakar yeni masraf butçesini tespit ile mâ-fevk kongreye gönderir.

Koy ve Mahalle Ocakları

Madde 57 – Koy ve Mahalle Ocakları üçer kişiden mürekkeptir. Bunlar ilk içtimaâlarında aralarından birini reis yaparlar.

Bu ocakların vazifeleri:

- A. Nahiye mutemetleriyle muharebe ve mutemedin tebliğatını icra etmek
- B. Halkı tenvir ve irşâd etmek
- C. Fırkanın maksat ve emellerinin tahakkuk ve intişârına çalışmak
- D. Ocağa mensup azanın kayıtlarını tutmak ve yardım akçelerini toplamak

E. Her türlü intihablarda [Büyük Millet Meclisi, muhtar, belediye... ilh] Fırka namzetlerini kazandırmak.

F. Fırkaya yeni yazılmak isteyenleri usulu vech ile yazarak adefterini tasdik için Nahiye veya Kaza heyetine göndermek

G. Ocağın yeni masraf butçesini tanzim etmektir.

Nahiye Teşkilatı

Nahiye Kongreleri

Madde 58 – Her sene vakt-i muayyeninde inikât edecek Nahiye Kongresi her koy ve mahalle ocağından gelecek birer mumesilden murekkeptir.

Madde 59 – Nahiye Kongresi, kongre azasının mecmuunun nısfından bir fazlasıyla muzakereye başlar.

Madde 60 – Nahiye Kongreleri:

A. Kognreyi idare için bir reis ve bir katip seçer

B. Nahiye heyetinin geçen seneye ait faaliyet raporunu tetkik ve muzakere eder

C. Mufettişlerin takdirine göre üç veya beş kişiden ibaret Nahiye İdare Heyeti ile luzumu kadar yedek azayı ve Kaza Kongresine gidecek üç mumessili seçer

D. Nizâmname tadilatına, Vilayet Meclis-i Umumisine ve bedeliye işlerine ait teklifleri veya nahiye halkının ihtiyacatı mafevk heyetlere bildirmek üzere tespit eder.

E. Nahiye heyetinin butçe dahilindeki sarfiyatını tetkik ve yeni masraf butçesini tespit ile Kaza Kongresine gönderir.

Nahiye İdare Heyetleri

Madde 61 – Müteaddit Ocak Mıntıkları bir nahiye dairesini teşkil eder ve üç veya beş kişilik bir nahiye heyeti tarafından idare edilir.

Madde 62 – Nahiye Heyeti:

- A.** Kaza ve Ocak heyetleriyle muhabere eder
- B.** En aşağı haftada bir kere toplanır ve Fırka işlerini görür
- C.** Halkı her suretle irşâd eder.
- D.** Her türlü intihaplarda Fırka namzetlerini kazandırır.
- E.** Azanın kayıtlarını tutar
- F.** Nizamname tadilatına ve meclis-i umumî ile belediye işlerine ait düşüncelerini tespit ve Kongreye arz eder.
- G.** Her ay Fırka işlerine dair kaza heyetine bir rapor verir.
- H.** Nahiyenin yeni masraf butçesini tanzim eder.

Kaza Teşkilatı

Kaza Kongresi

Madde 63 – Kaza Kongreleri; senede bir defa vakt-i muayyeninde toplanır.

Madde 64 – Kaza Kongresi; kazaya merbut nahiyelerden gönderilecek üçer mumesilden teşkil eder.

Kongre, ancak murettip azasının nisfından bir ziyadesiyle reye başlar. Emanet teşkilatı olan şehirlerde her daire-i belediye birer Kaza ve her belediye memurlukları birer Nahiye addolunur. Vilayet merkezlerin gelince; bunlar da birer Kaza addolunur ve etraflarındaki koylerle beraber cesametleri nisbetinde Nahiyelere taksim olunur ve Kaza ve Nahiyelerin teşkilat ve hukukunu aynen haiz bulunurlar.

Madde 65 – Kaza Kongreleri:

- A.** Kongreyi idare için bir reis ve iki kâtip seçer
- B.** Kaza heyetinin geçen seneye ait faaliyet raporunu tetkik ve muzakere eder.

C. Mufettişlerin tetkikine göre uç ile beş kişiden ibaret Kaza İdare heyetleriyle lüzumu kadar yedek azayı Vilayet Kongresi'ne gidecek uç mümessili seçer

D. Nizâmnâme tadilatı ile Vilayet Meclis-i Umimisine ve belediye işlerine ait gerek Nahiyeye Kongreleri tarafından verilen raporları ve gerek resen dermeyan edilen teklifâtı tetkik ve Kaza halkının umumî ihtiyacâtı hakkındaki mutalaâsını tespit eder. Buna göre Vilayet Kongresine rapor hazırlar.

E. Kaza heyetinin bütçe dahilindeki sarfiyatını tetkik ve yeni masraf bütçesini Vilayet Kongresi'ne gönderir.

Kaza İdare Heyetleri

Madde 66 – Kaza İdare Heyeti uç ile beş kişiden ibarettir.

Kaza İdare Heyeti:

A. Kendisine merbûd bulunan ve kendisinin merbûd bulunduğu heyetlerle muhabere eder.

B. Kendisine merbûd teşkilat heyetlerine mâ-fevk heyetten aldığı fikr-i istikameti verir.

C. Fırka nizâmnâmesi hakkında düşündüğü tadilat Vilayet Meclis-i Umumisi'ne ve belediyeye ait teklifât lahiyasına Kaza Kongresine ihzâr eder.

D. Kongreye verilecek bir senelik Fırka faaliyeti raporunu hazırlar.

E. Kazanın yeni masraf bütçesini tanzim eder.

F. Lâ-akall iki ayda bir kere fırka hayatına, faaliyetine dair vilayet heyetine rapor verir.

G. Kaza dahilinde Fırka mensuplarının kayıtlarını tutar ve kuvve-i umimiyesini Vilayete bildirir.

H. Nizmânâme mucibince yardım akçeleri ve teberuâtını ocaklar veya munasip vasıta ile toplar.

I. Fırkaya kayıt olunacakların muamele-i kaydiyyesini tetkik ve tastik eder.

İ. Fırkanın o mahaldeki kaza mahfilini idare eder.

J. Vilayet Meclis-i Umumisi Kaza, Nahiye belediyeleri vesair heyet-i azaları namzetlerini mulhakâtla mahabere ederek tespit eder ve Vilayet heyetine bildirir ve namzetleri kazındırır.

K. Kaza heyetine terettub eden Fırka işlerini gorur

Madde 67 – Kaza Heyet-i Idaresi aynı zamanda Fırkanın kazadaki mebus intihabı teşkilat merkezidir. Kaza Heyet-i Idareleri bütün teşkilat ve kudretleriyle Fırka mebus namzetlerinin muvaffakiyetini temin ederler.

Vilayet Teşkilatı

Vilayet Kongresi

Madde 68 – Vilayet Kongresi senede bir defa vakt-i muayyeninde içtimâ eder.

Madde 69 – Vilayet Kongresi Kaza Kongreleri tarafından gönderilen üçer mumesilden teşkil eder.

Madde 70 – Kongrenin muzakereye ibtidârı için muretteb azanın nısfından bir fazlası bulunması şarttır.

Madde 71 – Vilayet kongreleri:

A. Kongreyi idare için bir birinci ve bir ikinci reis ile iki kâtip seçer. (Mufettiş mevcut olduğu taktirde kongrenin tabii reisi odur)

B. Vilayet heyetinin bir senelik faaliyet raporunu tetkik ve muzakere eder.

C. Azası üçten beşe kadar olmak üzere nizamname, lahiya ve hesap encumenlerini teşekkul eder.

D. Mufettişin takdirine göre beş veya yedi kişiden ibaret Vilayet İdare Heyeti ile lüzumu kadar yedek azayı intihab eder ve o sene-ye mahsus olmak üzere Büyük Kongreye gidecek iki mumesil ile iki yedeği seçer.

E. Vilayet Meclis-i Umumisi'ne, belediyelere ait umur için program tanzim ve nizâmnâme tadilatıyla kongreye verilmiş olan raporları dermeyan edilen teklifâtı ve mahallin ihtiyacı-ı umumiyesi hakkındaki mutâalatı tetkik ve ihzâr edeceği lahiyaları mufettişliğe tevdi eyler.

F. Tekmil vilayet teşkilatının butçesi vilayet kongresinde tespit olunur. Şöyle ki, Kaza kongrelerince tevhidden tespit edilmiş olan Köy, Nahiye ve Kaza masraf butçeleri ile vilayet heyeti tarafından ayrıca verilen masraf butçesi tetkik edilir ve her Kazanın kudreti Vilayetin umum teberuat ve varidatı sairesi ile birlikte nazar-ı dikkate alınarak azadan tahsili icab eden varidat kongrece Kazalara taksim ve Kaza İdare heyetlerince de Nahiye ve koylerdeki azalardan taahhut ve kudret-i maliyeleri nisbetinde tahsil edilmek üzere temin olunur.

Vilayet İdare Heyetleri

Madde 72 – Vilayet Kongreleri tarafından intihab edilen Vilayet İdare Heyetlerinin keyfiyet-ı intihabları mıntıka mufettişliğinin tasvib ve inhası üzerine umumî heyeti idarece tastik edilir.

Vilayet İdare Heyeti:

A. Mıntıka mufettişliği ile Kaza idare heyetleriyle her türlü muharebatı yapar.

B. Kaza heyetlerine mufettişlikten aldığı fikri istikameti verir.

C. Fırka nizâmnâmesinde tadiline lüzum gördüğü hususât ile Vilayet Meclis-i Umumiyesi'ne belediyelere ait umur için Vilayet Kongresine rapor ihzâr eder.

- D.** Vilayetin idarî ziraî iktisadî mali..ilî ihtiyacı hakkında Vlayet Kngresi'ne rapor hazırlar.
- E.** Vilayet masraf butçesini tanzim ve Vilayet mahfilini idare eder.
- F.** Azami uç ayda bir kere Fırka hayatına ve faaliyetine dair mufettişliğe rapor verir.
- G.** Vilayet dahilindeki Fırka mensuplarının miktarını tespit eder ve kuvve-i umumiyesini bildirir.
- H.** Kaza heyetlerinin intihablarını tetkik ve mufettişlikçe tasvib edildiği takdirde tastik eder.
- I.** Vilayet Meclis-i Umumisine, belediyelere vesair teşkilat-ı mahalliyeye Kaza heyetlerince Fırka namına tespit edilecek namzetleri tetkik ile nihai kararı istihsal için nokta-i nazarını mufettişliğe bildirir ve namzetlerin kazanmasını temin eder.
- İ.** Vilayet heyetine terettup eden Fırka umurunu tedvir eder.

Madde 73 – Vilayet Heyet-i idareleri bütün teşkilat ve kudretleriyle Fırka mebus namzetlerini kazandırır.

Reis — Söz isteyen var mı?

Hakkı Tarık Bey (Giresun) — Efendim, 54., 55. maddelerin birbirine nazaran vaziyetlerini muhtac-ı tevzi goruyorum. 54. madde mucibince her vatandaş kongrenin tabii azasıdır, diye kaydolunmuştur. Gerçi Fırkaya mensuptur kaydı vardır. Fakat ellibeşinci madde yazıldıktan sonra bu maddenin yazılmasına ihtiyaç var mıdır? Bendenizce bir lüzum-u mubrem yoksa tıyni rica edeceğim efendim. Fikrimi izah edeyim. Esasen onsekiz yaşını bitirmemiş olanlar fırkaya giremezler. O halde fırka azası o mahalde veya köyde malum ve muayyin olacaktır. Onların nisfından bir fazlasıyla Halk kongreleri inikâd eder, demektir. Binaenaleyh bu noktayı nazarı 55. madde temin ediyor. Zannederim ki 54. madde zâiddir. 54. maddenin tayi ile maksat hasıl olur.

Kâtib-i Umumî Safvet Bey — Efendim, 54. madde bir noktayı tasrih eder çünkü diğer kongreler Kaza Vilayet kongrelerinden gelen mümesillerden teşekkül eder. Halbuki burada ise 54. madde fırka azasından olup on sekiz yaşını ikmal etmiş köy mahalle ahalisinden her vatandaş kongrenin tabii azasıdır. Binaenaleyh kalması faidelidir.

Reis – Dördüncü kısmın heyet-i umumiyesini reyinize vaz ediyorum. Kabul edenler el kaldırsın! Kabul etmeyenler el kaldırsın! Kabul edilmiştir.

On dakika fasıla veriyorum.

Hitam-ı Celse

Saat   *Dakika*

16   35

İkinci Celse

Açılış Saati

Saat	Dakika
14	50

[Reis- İsmet Paşa Hazretleri]

Katipler – Ruşen Eşref, Ragıp, Hakkı Beyler

Reis — Celse açıldı.

Beşinci kısım

Kongreler Hakkında Umumi Ahkâm

Madde 74 – Büyük Kongre Umumi Reisin davet ettiği zamanda toplanır.

Madde 75 – Vilayatta Halk Kongreleri ile Nahiye, Kaza, Vilayet kongreleri her tarafta Eylül ile Kanunusani ayları arasında toplanır. Kongrelerin toplanma tarihlerini müfettişler Kâtib-i Umumilik ile bilmuhabere tespit ederler.

Ahkam-ı Maliye

Madde 76 – Fırkanın varidatı; azasının şehri veya senevî olarak her Kaza Heyet-i İdaresi'nin 68.maddenin “vav” (F) fıkrası mucibince tayin edeceği yardım akçesinden ve mahalli teşkilatın envâl ve emlak gelirlerinden ve vuku bulacak teberuattan ibarettir.

Madde 77 – Varidatın ahzı, sarfı ve kaydı matbu numunelere tevfiken yapılır. Her tarafta aynı mazbutiyeti temin için bu husus talimatname ile temin edilir.

Madde 78 – Teşkilatın her kademesi masraf butçeleri haricindeki fazla-i varidatı derhal mâ-fevk teşkilat heyetine gönderir.

Madde 79 – Fırka azası taahudâtını muntazaman tediyeye mecburdur. Teşkilatın aksam-ı faaliyesinde bulunmak ve ıntıhab edilebilmek için butun taahudâtını ifâ etmiş olmak şarttır

Madde 80 – Bır mahalden diğەر mahale nakleden Fırka azası taahudatını tamamen ifa etmiş olduğuna dair mensup olduğü heyetten bır varaka alır ve gittiğı mahalde ora teşkilatına bu varakayı gostererek naklen kayd edilir.

Inzıbat Ahkâmı

Madde 81 – Umumî esaslara, Büyük Kongrenin mukarreratına, Riyaset Divanı'nın tebligatına riayet etmeyen ve mebus ıntıhabatında fırka namzetlerine rey vermeyen veya alehte çalışan Fırka azası; o Vilayet İdare Heyeti'nin esbab-ı mucibeli teklifi ve bunun mufettişlikçe tasvibi veya Umumî Riyaset Divanı kararıyla Fırkadan ihraç cezaları tatbık olunur.

Madde 82 – Fırka Divanı veya Umumî Heyet-i İdare kararlarına muhalefet eden bır Fırka azası hakkında hareketinin mahiyetine göre o Vilayetın heyet-i idaresinin esbab-ı mucibeli teklifi ve bunun mufettişlikçe tasvibi üzerine ihtar veya Umumî Riyaset Divanı kararıyla Fırkadan ihraç cezaları tatbık olunur.

Madde 83 – Mahalli bilcumle meclisler ve teşekküllere namzet gosterilen fırka azasına rey vermeyen veya aleyhinde çalışan Fırka azası veya kongrelerin program ve mecalıs-ı mahalliyedeki Fırka gruplarının karar olarak kabul ettiğı hususat ve verdiğı veche haricinde hareket eden veya Fırkanın şeref ve haysiyetinin muhil efale mutecâsır olan Fırka mensubunu o Vilayet Heyet-i İdare-si'nin esbab-ı mucibeli teklifi ve bunun mufettişlikçe tasvibi ve Umumî Riyaset Divanı'nın kararı üzerine hareketinin mahiyetine göre ihtar veya Umumî Riyaset Divanı'nın kararıyla Fırkadan ihraç edilirler.

Madde 84 – Mahalle; Koy ocak heyetleriyle Nahiye Kaza İdare Heyetleri'ne mutevelliyen uç içtimâda bilâ mazeret gelemeyen aza bu hususa dair mâ-fevk heyetçe mudafaası alındıktan sonra bu heyetin kararı ve mufettişliğinin tasdiki ile mustafî addedilir.

Vilayet Heyet-i İdaresi'nde vaki olacak aynı hal mufettişliğinin tasvip ve iş'ariyle Kâtib-i Umumilikçe intaç edilir.

Vilayet Fırka Grupları

Madde 85 – Her vilayet merkezinde ve luzumu gorunen bazı kazalarda mecalis-i mahalliyedeki Fırka mensubundan murekkeb bir Fırka grubu teşkil eder. Grup; davet vukuunda mufettişinin ve gıyabında Vilayet mutemedinin veya mutemet vekilinin riyasetinde toplanır.

Madde 86 – Vilayet Fırka gruplarının vazifeleri ve tarz-ı mesaileri bir talimatname ile tespit edilir.

Ahkâm-ı Muteferrika

Madde 87 – Kongreler muzakerât ve mukarrerâtı zapt olunur ve aza-yı mevcudenin isim defteriyle reis ve kâtipler tarafından zirî imza edilir.

Madde 88 – Kongrelerce intihab edilen Ocak ve Idare heyetleri intihablarını mutakip tastike intizar etmeksizin vazifeye başlarlar. Şu kadar ki bu heyetlerin keyifyet-i intihabları tasdiki muteakip tekemmul eder. Heyetlerin tasdiki için bir vilayette tekml kongrelerin hitam bularak vilayet heyetinin mufettişliğinin inhası üzerine Umum-i Heyet-i Idarece tasdik edilmiş olması icab eder ve bu suretle intihabları tasdik edilen Vilayet Heyet-i İdaresi Kaza Heyetlerini, Kaza Heyetleri Nahiye Heyetlerini ve Nahiye Heyetleri de Ocak Heyetlerini tasdik eder.

Madde 89 – Heyet-i İdareler mukarrerâtı zabt ve aza-yı mevcude tarafından imza olunur.

Madde 90 – Fırka heyetleri kendileri için daimî merkez ittihaz ettikleri mahal haricinde içtima akt edemezler.

Madde 91 – Vilayet, Kaza ve Nahiye idare heyetleriyle luzum gorulduğu taktirde koy, mahalle, ocak heyetleri butçeleri dahilinde icabı kadar emin memur ve hademe istihdam ederler. Bu gibi memurin ve mustahdemin Fırkaya mukayyed bulunması şarttır.

Kâtib-i Umumi Saffet Bey – Efendim, burada bir tab hatası var; 76. maddenin ikinci satırındaki (68). madde yerine, (71. maddenin (e) vav fıkrası) mucibince olacak.

Sonra efendim 83. maddenin sondan üçüncü satırında (Umumî Riyaset Divanının kararı) silinecektir. Yanlış basılmıştır.

Reis- Tashih olunmuştur. Beşinci kısmın heyet-i umumiyesini reyinize arz ediyorum. Kabul edenler el kaldırsın! Kabul etmeyenler el kaldırsın! Kabul edilmiştir.

Altıncı Kısım

Mecliste Grup Teşkilatı

Madde 92 – Fırkaya mensup mebusların heyet-i umumiyesi Fırka grubu namını taşır.

Madde 93 – Fırka grubunun tabii reisi Fırkanın Umumi Reisi veya vekilidir.

Madde 94 – Fırkaya mensup Başvekil Fırka grubunun da reisidir. Fırka grubu bundan maada iki reis vekili ile dokuz azadan ibaret bir heyet-i idare intihab eder. Heyet-i idare kendi arasında iki katip ve bir veznedar tefrik eyler.

Madde 95 – Heyet-i Idare; azasının nisfından bir fazlasıyla içtima ve ekseriyetle ittihaz-ı karar eyler ve bu kararlar Umumî Riyaset Divanı'na tahriren bildirilir.

Madde 96 – Fırka grubu heyet-i idaresinin intihabı senede bir tecdit olunur. Sene başı Teşrinisani ayıdır. Aynı zatın tekrar intihabı caizdir.

Madde 97 – Heyet-i idare lâ-akall haftada bir kere içtima eder. Gruba ait işleri muzakere eder. Grup binasına, grup kutuphanesine nezaret eyler.

Madde 98 – Umumi Reisin grup reisinin heyet-i idarenin veyahut gruba mensup olan onbeş azanın talebi üzerine grub içtima eder.

Madde 99 – Umumî Reis riyaset etmediği halde grup reisi veya reis vekilleri riyaset eder. Grup kâtipleri grup muzakerelerini kayd ve tespit eder.

Madde 100 – Grup içtimalarında gruba ait umumi meselelerle makam-ı ri-yaset, heyet-i idare veyahut azalar tarafından ileri surulen hususat muzakere edilip kararlaştırılır.

Madde 101 – Grup içtimalarında grup azaları rey ve içtihatlarında tama-men serbesttirler. Gruba mensup vekillerle mebuslara ait veyahut zuhur eden devlet ve hukümet meseleleri hakkında bilakayt ve şart beyan-ı fikir ederler ve vekillerin herhangi birinden izahat talep edebilirler. Ancak, istizâh, Fırka ka-rarıyla Fırkada cereyan eder. Istizâhın meclise intikali ancak Fırka kararıyla vuku bulur. Fırka kararı olmadan sual, istizâha kalb edilemez.

Madde 102 – Grupta bilmuzakere kabul olunan kararlar gruba mensup butun azalarca mutadır. Grup muzakeresinde ekaliyette kalanlar ekseriyet ka-rarına tabi olmağla mukelleftirler.

Madde 103 – Grup muzakeresi esnasında hazır bulunmayan azalar grubun kararından haberdar olmakla mukelleftirler. Grup azası grub kararına karşı ist-tinkâf ve mecliste hazır olduğu halde ârâya iştiraktan imtina edemez.

Madde 104 – Grup Heyet-i Idaresi tarafından intihab olunan icabı kadar muharrıklar Mecliste Fırka azasının Meclise devamlarına, grubun kararlarına muvafık hareket edip etmediklerine nezaret ederler. Mecliste meselelerin mu-zakereleri esnasında azanın toplu bulunmasını, toplu rey vermelerini temin ey-lerler.

Madde 105 – Grup azaları meclis muzakerelerinde fırka nokta-i nazarını teyid ile mukellef oldukları gibi Meclis riyasetine, Meclis Divan-ı Riyasetine, Heyet-i Vekile'ye, encumen azalıklarına intihab esnasında da Fırkaya mensup zatın intihabını temin ile muvazzaftırlar.

Madde 106 – Yukarıdaki maddede kayd olunan makâmâta intihab olunan zevat grupça kararlaştırılmış ise grup azaları grup kararı mucibince hareket et-mekle mukelleftirler.

Madde 107 – Grupça muzakere edilip kararlaştırılmamış meselelerde grup azası rey ve içtihatlarında serbesttirler. Meclis muzakerelerinde grup na-mına reislerden ve grupça intihab olunmuş zevattan başka kimse soz soylemek selâhiyetine haiz değildir.

Madde 108 – Fırka azası Fırka heyet-i idaresinden ol veçh musaade almaksızın mezuniyet alamazlar.

Madde 109 – İşbu nizâmnâmeye riayet etmeyenler hakkında Makam-ı Riyaset veyahut Heyet-i Idare tarafından birinci defa rica, ikinci defa ihtar ve üçüncü defa Fırka Divanı'nın kararı ile firkadan ihraç cezası tatbik olunur. Mahazâ herhangi bir azanın Fırka mukarrerâtına karşı irtikâb edildiği hata hemen icab ettirecek derecede ağır gorulurse Fırka grubu heyet-i umumiyesinin ekseriyet-i mutlaka ile ittihâz edeceği karar ile ihraç olunur.

Madde 110 – Fırkanın esasât ve mukarrerâtı aleyhinde Fırka azası beyânât ve neşriyâta bulunamaz. Mahrem tutulması lazım gelen Fırka muzakerâtı Fırkaca taht 'el- karara alınır.

Madde 111 – Fırka grubuna mensup azalar şehri kazançlarının yüzde birini yardım akçesi olarak verecektir. Bila talep hesab-ı teberrular kabul edilir.

Divan-ı Haysiyet

Madde 112 – Cumhuriyet Halk Fırkası grubunu teşkil eden zevat arasında tahaddus edilecek hususu iltıfâtı ru 'yet etmek üzere bir divan-ı haysiyet teşkil olunur.

Madde 113 – Divan-ı Haysiyet, grup heyet-i umumiyesinin grup azası meyanından intihab edilecek yedi zattan terkip eder.

Madde 114 – Divan-ı Haysiyet asgari beş aza ile içtima eder ve adedinin ekseriyet-i mutlakası ile karar verir.

Madde 115 – Divan-ı Haysiyetin reisi kendi aralarında ekseriyeti mutlaka ve rey-i hafi ile intihab olunur.

Madde 116 – Divan-ı Haysiyet 117. maddede muharrer vazifeyi ya azanın muracatı üzerine veyahut goreceği luzuma binaen bizzat vaziyet etmek suretiyle ru 'yet eder. Grup reisi dahi bu mahiyette bir meseleyi Divan-ı Haysiyete tevdi edebilir.

Madde 117 – Divan-ı Haysiyetin kararları ait olduğu Divan Reisi tarafından tahriren tebliğ ve kararın bir suret-i berâ-yı malumât Fırka Grubu Riyaseti'ne takdim olunur.

Madde 118 – Tebliğ tarihinden itibaren üç gün zarfında itiraz vuku bulmazsa karar-ı kesb katiyyet eder. Tarafınca kabul edilmeleri arz olunur. Fırka Riyaseti'ne tahriren esbab-ı mucibeli olarak takdim edilir. İtiraznâme Reis tarafından Fırka Grubu Heyet-i Umumiyesine on gün zarfında arz edilir. Heyet-i umumiyece tarafeyn istima olunduktan ve azadan biri lehte, biri aleyhte olmak üzere iki zata söz verdikten sonra reye vaz olunur. Grup heyet-i umumiyesinin ekseriyetle vereceği karar herkes için suret-i katiyyede muta olur.

Cumhuriyet Halk Fırkası'na Mensup Olacak Mebusların

Riayet Edecekleri Noktalar

Madde 119 – Mebusların hususi hayatlarında, ticaret ve ziraat ve sınai ve sairedeki iktisadî ve malî faaliyetleri devletin resmi kanunlarına tabidir. Fakat Cumhuriyet Halk Fırkası'na mensup mebusların mebusluk sıfatını hususi hayat-ı iktisadiyeleri için istismar edememelerine Fırka Reisi Umumiliği dahi hususi bir itina gösterecektir.

Madde 120 – Sermayesinin ekseriyeti devlete ait olan müessese ve şirketlerle menafi-i umumiyeeye ait mukavele-i mahsusaya müstenid imtiyazlı şirketlerde ve inhisar idarelerinde hükümet tarafından meclis-i idarelere tayin olunan azalar ve bu muessesatı temsil vaziyetinde bulunanlar fırkaya mensup mebuslardan olmayacaktır. Mütebâki şirket ve müesseselerde meclis idare azalığı kavaid-i umumiyeeye tabidir.

Madde 121 – Büyük Millet Meclisi'nin Reisi ve Reis Vekilleri ve İcra Vekilleriyle Fırka Kâtib-i Umumiyesi ve Fırka Grubu'nun Reisi ve Reis Vekilleri ve Cumhuriyet Halk Fırkası'nın müfettişleri gerek devletin alakadar olduğu müesseselerde ve gerekse alakadar olmadığı hususi şirket ve müesseselerde müdürlük ve meclis-i idare azalığı gibi idare ve temsil vaziyetlerinden hakiki suretle feragat ederler. Müdürlük ve meclis idare azalığı gibi bir idare vaziyeti olmaksızın hususi müesseselerde hissedar olmak devletin kavaid-i umumiyesine tabidir.

Madde 122 – Mebusların vazifeye devam noktasından vaziyetleri Büyük Millet Meclisi'nin kavaid-i mahsusasına tabidir. Fırkaya mensup mebusların

Buyuk Millet Meclisi'nde devam nokta-i nazarından bulunacakları vaziyet Fırkanın Riyaset-i Umumiyesince hususi bir ehemmiyeti haiz olacaktır.

Madde 123 – Cumhuriyet Halk Fırkası'na mensup olan mebuslar balâdaki mevadda riayeti Fırkanın Riyaset-i Umumiyesine karşı taahhut etmiş mevkiindedirler.

Hakkı Tarık Bey (Giresun) — Bir sual efendim, 111. maddede fırka grubuna mensup mebuslar şehri kazançlarının yüzde birini yardım akçesi olarak verecekleri yazılıdır. Bu yardım akçesi 76. maddede zikri geçen mahiyette midir, yoksa, ayrı mahiyette midir?

Kâtib-i Umumi Safvet Bey — Aynı mahiyettedir. Malumu âliniz bu 111. madde mucibince mebus arkadaşlarımızın yaptığı muaveneti grup kasasında toplanır ve grubun hususâtına sarf edilir. Bu madde evvelce fırka grubu için yazılmış olan maddenin aynıdır. Ayrıca bir para verecek değildir.

Doktor Hikmet Bey (İstanbul) — 79. maddede fırka azası taahhudâtını muntazaman tediyeye mecburdur. Teşkilat-ı aksam-ı faalesinde bulunmak ve intihab edilebilmek için taahhudâtını ifâ etmiş olmak şarttır diyor. Fakat bir çok arkadaşlar vardır ki fırkaya kayd edilmiş ve mensubdur. Bir miktar taahhut etmiş ve bunu vermek için sui maliyesi de kafi olduğu halde vermiyor. Bunu vermek istemeyen arkadaşlara karşı ne suretle muamele edeceğiz? Bu madde sarih değildir.

Kâtib-i Umumi Safvet Bey — Efendim 79. maddede bir mecburiyet tahmil edilmiştir. Mecburdur dendiikten sonra kendi irade ve ihtiyarına terk edilmiş değildir. Teşkilatta az çok ihmal ve terâhi hakkında bir mukabil kayıt vardır ki; intihab olunamazlar deniyor. Zannederim ki kafi derecede ağır bir muameledir.

Doktor Hikmet Bey (İstanbul) — Doğrudan doğruya fırka azası olabilir.

Kâtib-i Umumi Safvet Bey — Bizim prensiplerimizi kabul eden her fert bizdendir. Sui maliyesi ne kadarsa, bazen olur ki taahhut etmiş olduğu miktarı herhangi bir sebeple birkaç ay tehir eder, bunu bu tehirden dolayı fırkadan çıkaramayız. Bizdendir. Yani bu prensipleri kabul eden her aza, her fert biz-

dendir. Baştan bu ihmal ve terâhîyi gösterenlere belediye ve diğer böyle mecâlise intihab hakkını vermiyoruz.

Reis – Başka söz isteyen var mı? (*Hayır sesler*) Bir takrir vardır okunacaktır:

Riyaseti Celileye

(108) maddedeki mezuniyet meselesi (122) maddede hal edilmiş olduğundan (108) maddenin teyni teklif ederim.

Çankırı

Talat

Kâtib-i Umumi Safvet Bey — Efendim, filhakika 112. madde 108.maddeyi teyid ediyor. Yalnız 108.maddenin kalması zaruridir. Sebebi; fırka grubu heyet-i idaresi mecliste nisab-ı ekseriyeti tutması lazımdır. Onun için izin melesini tayin edecek yalnız fırka grubu heyet-i idaresidir. Bunun derece ve miktarını bu grup heyet-i idaresi tayin eder. Mebus arkadaşlar bu cihetle grup heyet-i idaresiyle daima teması muhafaza etmelidir.

Reis — Başka söz isteyen var mı? (*Hayır sesleri*) (*Talat Bey'in takriri tekrar okundu*) (*Red sesleri*)

Reis — Bu takriri kabul edenler el kaldırsın! Kabul etmeyenler el kaldırsın! Kabul edilmemiştir.

Altıncı kısmı reyinize arz ediyorum. Kabul edenler el kaldırsın! Kabul etmeyenler el kaldırsın! Kabul edilmiştir.

Efendim, nizâm-nâmeyi tadil edilmiş şekilde heyet-i umumiyesiyle reyini arz ediyorum. Kabul edenler el kaldırsın! Kabul etmeyenler el kaldırsın! Kabul edilmiştir.

Diğer encümenlerden gelen bazı mazbatalar vardır. Onlarda kongreye arz olunacaktır.

Raporlar Tetkik Encümeni Mazbatası

Raporları tetkik için büyük kongrece seçilen encümenimiz bâlâ içtima vilayet kongrelerinden gelen ve bazı kongre azası tarafından tevdi olunan temenni layihalarını ve vekâletlerden temenniyât-ı vakaya karşı verilen cevapları tetkik ve muzakere etti. Neticede mutâlib ve temenniyât muzakere hulasalarını ve vekâlet ve devair-i iadesinin cevaplarını mubeyyin tanzım ve takdim kılınan raporlarımız da arz olunduğu vechle vilayet kongresinden o vilayet ihtiyaçlarına ait olmak üzere dermeyan olunan temenniyâttan bir kısmı derhal yapılmış ve diğer aksamında atiyen ve vasi ve imkan nisbetinde nazar-ı dikkate alınacağı bildirilmiş olmasına göre bunların maddeten mümkün elhusul olanların tahakkuk ettirilmesi teminen vekâletler nezdinde teşebbusât ve takibâtta bulunulması için cumlesinin Kâtib-i Umumiliğe tevdiî munasib olacağı mutalaasıyla Kongre Heyet-i Umumisinin nazar-ı tasvibine arz olunur efendim.

Kâtib	Mazbata Muharriri	Raporları Tetkik Encümeni Reisi	
Bıga Mebusu	Bursa Mebusu	Karahisar Şarki Mebusu	
Ziya Gevher	Refet	Mehmet Emin	
Aza	Aza	Aza	Aza
Elaziz Mebusu	Maraş Mumessili	Edirne Mumessili	Siird Mumessili
Huseyin	Sadık	Şerif	Bılal

Reis — Mazbata hakkında kongrenin reyini almazdan evvel usul hakkında bir takrir vardır. Okunacaktır:

Kongre Riyaseti Celilesini

Ehemmiyet-ı arzdan mustagnî bulunan vilayet kongreleri raporları hakkındaki encümen mazbatası henüz iki saat evvel heyet-ı muhteremeye tevdi edilmiş ve derhal meclisün kuşadı dolayısıyla tetkike imkan kalmamıştır. Vaktin adem-i musaadese mebnî bir defa heyet-ı muhteremeye selamet-ı fikirle mutâlaa ve tetkik edülebilmek için muzakerenin yarına tehirını teklif ederim.

Bolu Mumessili

Emin Necdet

Reis — Bu tavrı kabul edenler el kaldırsın! Kabul etmeyenler el kaldırsın! Tavrı kabul edilmemiştir. Mazbata hakkında söz isteyen var mı? (*Hayır sesleri*) Mazbatayı rey-i âlinize arz ediyorum. Kabul edenler el kaldırsın! Kabul etmeyenler el kaldırsın! Kabul edilmiştir.

İrşâd Encümeni Mazbatası

18-10-1927 tarihinde içtima eden encümenimiz kendisine mevdû-u vazife-yi mevcut nizâm-nâmesinin madde-i mahsusasını nazar-ı itibara alarak muttefik bir vech-i ati karara vasıl olmuştur.

Fırkamız bidayet-ı tesisinden bugüne kadar Türk milletinin selamet ve tealisine ve medeniyet âleminde kendisine layık olan mevkii alması gayesine matuf faaliyetini tamamen icra etmiş ve bu mesaisinde muvaffakiyetini bütün ef-rât-ı milletçe şukran ile yâd ve tezkâr edilmekte bulunmuştur. İcraat ve hakâyık meydanında ve bunların netâyic-i meşkûresi milletçe mahsus oldukça söz ile ayrıca izahât verilmesine ihtiyaç kalmayacağı bedihidir. Ale'l-husus büyük liderimizin aylardan beri heyecan ile intizar edilmekte olan nutkunun irâdından sonra tenvir ve irşâda muteallik diğer bir faaliyetin zâid goruleceğine şüphesiz yoktur. Esasen irşâd ve neşriyâta ait sair vezaifin fırkamızın divan-ı riyaseti ve teşkilatı vasıtasıyla bila-araf icra edileceği de nazar-ı itibara alınarak yukarıda dermeyan edilen mulâhazata tevfikten encümenimizce devam-ı faaliyete ve ayrıca bir karar ittihâzına lüzum görülmemiştir. Heyet-i Umumiye'ye arz edilmek üzere Riyaset-i Celileye takdim olunur.

Aza	Mazbata muhariri ve katip	Reis
Manisa Mebusu	Edirne Mebusu	Gaziantep mebusu
Akif	Zeki Mesut	Remzi
Aza	Aza	Aza
Bulunmadı	Isparta Mumessili	Bursa Mumessili
	Hakkı	Hikmet
		Trabzon Mebusu
		Arif

Reis — Bir mutalaa var mı? (*Hayır sesleri*) İrşâd encümeni mazbatasını rey-i âlinize arz ediyorum. Kabul edenler el kaldırsın! Kabul etmeyenler el kaldırsın! Kabul edilmiştir.

Murakabe Encumeni Mazbatası

Nizâmnâmemizin on uçuncu maddesinde Murakabe Encumeninin vazifesi (fırkaya mensup hukümet azalarıyla mebusân ve fırka heyet-i idaresinde bulunan zevatın bir sene tarafındaki faaliyet ve tarz-ı hareketlerini tetkik eder) suretinde tayin ve tasrih bulunmuştur. Ruh-u milliyeden doğan mubeccel fırkamıza mensup olup Büyük Millet Meclisi'nde, Heyet-i Vekile'de ve Umum-i Heyet-i Idaremizde bulunan azamızın fırkamızın âli esasatı ve prensiplerini rehber ittihaz ederek tayin ettiği hudud-u esasiye dairesinde aynı ruh-u samimiyetiyle hareket eden azasına murakabe keyfiyetinin Riyaset Divanınca her an ve layık olduğu dikkat ve ehemmiyetle ifâ ve temin-i mubrehan bulunmasına nazaran ayrıca encumenimizin bu hususta tedkikat yapması için bir luzum ve icab görülmediğinden Heyet-i Umumiye'ye arzı hakkında makam-ı âli Riyasete ıblağına muttefikten karar verildi.

20-10-27

Mazbata Muhariri İstanbul Mumessili

Reis Isparta Mebusu

Doktur Hikmet Feridun

Hakim Rıza

Manisa Mebusu

Niğde Mebusu

Sinop Mebusu

Mehmet Kani

Halit

Refik İsmail

Eskişehir Mumesili

Trabzon Mumesili

Osman

Celal

Reis — Soz isteyen var mı? (*Hayır sesleri*) Murakabe encumeni mazbatasını reyî alinize arz ediyorum. Kabul edenler el kaldırsın! Kabul etmeyenler el kaldırsın! Kabul edilmiştir.

Yarın öğleden sonra onbeşte içtima edilmek üzere celse tatil olundu.

Hitâm-ı celse

Saat   Dakika

15

20

SEKİZİNCİ İÇTİMA

223-10-1927 Pazar

Birinci Celse

Saat   Dakika

15   0

[Reis- İsmet Paşa Hazretleri]

**Katıplı: Ruşen Eşref Bey (Afyonkarahisar), Ragıp Bey (Zonguldak)
Hakkı Bey (Van)**

Reis — Celse açıldı. Encümenlerden gelen mazbatalar vardır, onları kongreye arz edeceğiz.

Tetkik-i Hesâbât Encümeni Mazbatası

Varıdat

Lira   Kuruş   Para

62.201	66	20	340 senesi varıdatı Fırka Riyaset-i Umumiyesinden
137.233	74		341 senesi varıdatı Fırka Riyaset-i Umumiyesinden
136.515	64		926 senesi varıdatı Fırka Riyaset-i Umumiyesinden
107.941	20		927 senesinin dört aylık varıdatı
442.892	24	20	Yekün

Sarfiyat

<u>Lira</u>	<u>Kuruş</u>	<u>Para</u>	
51.393	86	30	340 senesi sarfiyatı
128.052	23	30	341 senesi sarfiyatı
113.260	14		926 senesi sarfiyatı
35.177	85		927 senesinin dört aylık sarfiyatı
327.884	09	20	Sarfiyat yekünü
115.008	15		Teşrin-i evvel 1927 devreden nakit yekunu
442.892	24	20	Yekün

Naktin Beyanı

<u>Lira</u>	<u>Kuruş</u>	
11.774	91	Fırka kasasında mevcut nakit
62.930	50	Banka kasasında mevcut nakit
40.202	74	Muamele-i mehsubiyesi icra kılınacak olan avans yekunu (müfettişler nezdinde)
115.008	15	Yekün

Cumhuriyet Halk Fırkası Umumi Heyet-i İdaresi'nin 1340 senesinden 1927 senesi Eylül ayına kadar üç sene dört aylık varidat ve sarfiyatını müşir-i merbut hesabat-ı umumiye bilançolarıyla mustenid olduğu vesait-i sarfiyye ve kuyudat-ı hesabiye encumenimizce lade' l-tetkik mufredat-ı bâlada arz ve izah edildiği vechle (442.892) lira (24) kuruş yirmi para varidata karşı [327.884] lira [9] kuruş yirmi para sarfiyat icra ve Teşrinievvel 1927 hesabına [115.008] lira [15] kuruş nakit devir eylediği ve işbu naktin [11.774] lira [91] kuruşu kasa mevcudu ve [62.930] lira [50] kuruşu banka mevcudu ve [40.302] lira [74] kuruşu da muamele-i mahsubiyesi icra olunmak üzere avans hesabâtından mevcud ve şu suretle nakid mevcudu yekuniyle varidat ve sarfiyatın mütevazen bu-

İluduğu anlaşılışmış ve kuyodat hesabına ve vesaik-i sarfiyyenin usulune tevfi-ken tanzim ve tahrir edilmiş olduğu gorulmekle işbu mazbatamız bi't-tanzim Heyet-i Celile'nın nazar-ı tasdik ve tasvibine arz olunur efendim.

Afyon mumesili

İçel Mebusu

Trabzon Mebusu

Celil Hılmı

Mehmet Emin

Ali Celil

Bursa Mebusu

Sinop Mebusu

Aydın Mumesili

Bolu Mebusu

Senih

Recep Zuhtu

Omer

şukru

Reis — Soz isteyen var mı? (*hayır sesleri*) Soz isteyen yoktur. Tetkik-i Hesab Encumeni Mazbatasını kabul edenler el kaldırsın! Kabul etmeyenler el kaldırsın! Muttefikten kabul edilmiştir.

Cumhuriyet Halk Fırkası Umum-i Heyet-i İdaresinin Masraf Bütçesi

Fasıl	Madde	Nev-i Mahsusat	Encumence tahmin olunan		Mulahazât
			Kuruş	Lira	
1	1	Birinci kısım			
		Maâşât			
		Memurin-i merkeziye	-	20.160	
	2	Mufettişler	-	72.000	
3	Mustahdemin	-	2.880		
				95.040	
		İkinci kısım			
		Mesârifât			
2		Harcirah	-	43.200	
3		Mesârif-i gayri melhuza		20.000	
		Yekün-ü Umumi		158.240	

Fırkamız Büyük Divanınca geçen seneler için tanzim ve tatbik edilen butçelerin ve bilhassa divanın 28 Haziran 1927 tarihli 17. içtimaında kabul olunan 1927 senesi butçesinin encumenimizce dahi esas ittihazı muvafık görülmüş ve şu kadar ki and'el- lüzum., memurin-i merkeziyeden bazılarının maâşâtına zımm-i icrasını ve yeniden memur alınabilmesini teminen memurin-i merkeziye maâşâtı faslına bir miktar ilavesi ve muteferrika tahsisat faslının mesarif-i gayri melhuza unvanıyla kabulü ve bu faslın yirmi bin liraya iblağı tensip edilmiş ve itibarla masraf butçesinin muhteviyatı bervechi bâla [158.240] lira tespit kılınmış olmağla Heyet-i Umumiyyeye arz ve takdim olunur.

21 Teşrinevvel 1927

Aksaray Mebusu

Burdur Mebusu

Şebinkarahisar Mebusu

Kazım

Salih Vahit

Tevfik

Tekirdağ Mebusu

Çorum Mebusu

Ankara Mumessili

Faik

İsmail Kemal

Rıfat

Reis — Soz isteyen var mı? (*hayır sesleri*) Kabul edenler el kaldırsın! Muttefiken kabul edilmiştir.

Kâtib-i Umum-i Safvet Bey (Erzincan) — Efendim, ruznamemizdeki Radikal ve Mumasili Demokratik Partilerin Beynelmîlel İhtilaf hakkında musadenizle bazı maruzatta bulunacağım: 1926 senes. yazında Fransız mebuslarından ve Radikal Partisinde Mosyo Pol Bastid bera-yı ziyaret Ankara'ya gelmişti. Bu zat muhtelif vesilelerle bizimle temas ve fırkamızın esasâtı hakkında epeyce tenvir etti ve malumat aldı. Fransa'ya gittikten sonra bize davet vuku buldu. Davette deniliyor ki; Sizin programınız Radikal Fırkaları programının tamamen aynıdır. Biz beynelmîlel bir itilaf yaptık sizin de buna iltihakınızı rica ederiz.

Biz kendilerine verdiğimiz cevapta bu hususta karar vermek Büyük Kongre'nin hakkıdır. Biz şimdiden bir şey diyemeyiz dedik. Ma-hazâ kendilerininin

bu davetlerini memnuniyetle husn-u nazarla telakkî ettiğimizi de ilave ettik Bilahare bize matbu suret-ı elimizde olan bu nizamnameyi gönderdiler ve bizi kongrelerine davet ettiler Davette asıl olan iltihâk kararıyla oraya gitmekti Halbuki biz oraya nokta-ı nazarımızı teyiden bildirmiştik Çünkü henüz Büyük Kongre toplanmamıştı Muşâhid sıfatıyla ıstırak edip edemeyeceğimizi bildirdik kabul ettiler, biz de gittik

Kongrede muhterem reislerimizin tespitleri ve cihette fırkamızı bendeniz temsil ettim Bu Beynelmüel İtilaf Fransa Radikal ve Radikal Sosyalist Püplikan Demokratik Almanya'nın Demokrat Fırkası, Belçika'nın Radikal ve Radikal Sosyalist Fırkası, Danimarka'nın Radikal Sosyalist Fırkası, Macaristan Radikal Fırkası, Bulgaristan'ın Radikal ve Demokrat Fırkaları İtilafı, Hollanda'nın Demokratik Radikal Fırkası, Polonya'nın Radikal Halk Fırkası, Letonya'nın Halk Fırkası, Çekoslavakya'nın Millî Sosyalist Fırkası, Yunanistan'nın Demokratik Muttehedesi Bunlardan başka İsveç ve Norveç Radikal Sosyalist Fırkalarıyla da Demokratik ve Radikal ve İngiltere'de liberallerden bir zumre Bunlar itilafa iltihak etmiştir İtilaf ilk asamblesini ilk muessesan-ı içtımını 29 Ağustos 924'te Cenevre'de yapmış ve itilafî teşkil için yapmış oldukları komite 13 Teşrinisanı 924'te Paris ve bilahare yine aynı senede 18 Teşrinisanı 924 Polonya Sur-mer'de toplanmış ve şu elimizdeki nizamnâme-yi tespit etmiştir

İlk kongresini 1-2 Haziran 925'te Kopenhag'da akt etmiştir İkinci kongresini de 15-16-17 Kanunusandı Karlsruhe'de akt etti ki, işbu kongreye bendeniz de ıstırak ettim Bu kongrede hepsi arz ettiğim partilerden murekkep olmak üzere 55 kadar aza vardı Ve kongrede Belçika, Danimarka, Almanya, Finlandiya, Fransa, Hollanda, Polonya iltihak etmiş aza İsviçre ile bize de muşâhid sıfatıyla hazır bulunduk Bu rûznamenin birinci maddesi manevî terk-ı teslihât-dır Bunun mevzuu, bu maksadı temin için tedrisatin neşriyatın ve matbuatın teşrik-ı mesaisiyle oynayacağı rol Buna bir Alman raportor intıhab etmişler, ikinci mazbata muharrırı de Fransız ıdı Alman raportor (Mazbata Muharrırı) Alman Demokrat Fırkası Reisi Mosyo Koh ve diğer Fransız da İstanbul'a gelip bize konferans veren Mosyo Profesör Bougle ıdı

Konferansın ikinci mevzuu, ilk tedrisatın demokratik esaslara ve teşkilata istinat etmesi ve bu tedrisatın hali hazırı birinci raportoru nazır-ı sabıkadan Mosyo Bertou Fransız. İkincisi Alman profesorlerinden Profesör Hofhanısın bundan başka üçüncü mevzuu, amele yevmiyelerinin tezyidi hakkında rapor ve kararı kı, bunun hakkında Fransız mebuslardan Mosyu Shairon ile Alman mebuslardan ve nazır-ı sabıkadan Mosyo Golç idare-ı kalam ettüler. Bendeniz bu fırsattan bil-istifade büyük fırkamızın, memleketimizde şimdiye kadar yaptığı icraât hakkında soz alarak beyanatta bulundum ve bi'l-ahere bize temas etmesi itibariyle manevi Turk tesellihâtı hakkında soz soyledim ki, bunları kongre heyet-i kiramı gazetelerde gormuşlerdir. Tekrar arza luzum gormuyorum. Bi'l-ahere kongre bir takım ittihaz etti. Bunların mahiyeti hakkında arz-ı malumat edebilmek için bir iki tanesini okuyorum.

Kongrenin terk-i tesellihâtı hakkında ittihaz ettiği karar şudur:

Kongre muhtelif memleketlerde Sosyalist Demokratın fikirlerinin tesiriyle sulh ve sukun telakkiyatının inkişaf ve tekamul ettiğini.. öğreterek bahtiyardır.

Kongre muhtelif memleketler muallimlerinin, bilhassa Fransız ve Alman muallimlerinin tarih kitaplarının tasfiyesine çalışmak suretiyle verdiği karara ehemmiyet-i mahsusa atf eder. Kongre milletlerin terakkisi şeraitinin ve inkişafı için demokrasiye muhip olanların beynelmilel mesai-i müştereke ve fikriyye enstitusunun sarf ettiği cehd ve gayreti himaye ve takviye etmelerini temenni eder. Yani göruluyor ki bu, sırf bir temenni mahiyetindedir.

Sonra, ilk tedrisat hakkında bir karar verdi: Her demokraside memleket gençliğini okutmak umumi bir hizmettir. Bu vazife hükümet tarafından ifâ edilmeli ve hükümetin taht-ı murakabesinde bulunmalıdır. Bütün çocuklar, ebeveynlerinin vaziyet-i iktisadiye ve içtimaiyyelerine ve mesleklerine bakılmaksızın ilk senelerde umumi mekteplere alınmalı ve aynı tadrise tabi bulunmalı ve bu tadrise meccani ve mecburi olmalıdır. Tahsil mecburiyeti sekiz sene imtidâd etmeli ve çocuklar 18 yaşını ikmal edinceye kadar tahsillerine devam ettirilmelidir. Bu son tedrisata tahsis edilecek saatler mesai saatleri dahilinde

olmalıdır. Mecburi tedris hakkında 18 yaşına kadar devam edecek tedrisat çocukları mesleğe hazırlayacak ve bir kültür verecek gayeleri istihdaf etmelidir. Bundan maksat yalnız bir mesleği intisap değil, aynı zamanda vatani ve vazifesine mudrik vatandaşlar yetiştirilmelidir.

Umumi tedrisat teşkilatında tek mektep esasını takviye etmelidir. Yani teşkilat tek mil çocuklara ebeveynlerine vaziyet-i içtimaiyyesine bakılmaksızın kabiliyetine göre maarif-i umuruna vakıf ve maruf nurundan musavaten istifade edilmeli ve bu suretle cemiyette layık oldukları mevkii bulmaları imkanı bahis olunmalıdır.

Bunun da mahiyeti temenniden ibarettir. Bi'l-munasebe şunu arz edeyim ki muhterem efendiler bilhassa bu ilk tedrisat hakkındaki karar şunu gösteriyor. Şu isimlerini saydığım Avrupa memalik-i mutemmedesinde henüz temenni halinde işler burada zikredildiği vechle tedrisat-ı iptidaiyyenin mecburi ve meccani olması tedrisatın layık ve ilk mektep esasına istinat etmesidir.

Bu mal-iftihar fırkamız tarafından memleketimizde tamamen tatbik edilmiştir. Nitekim bunu da oradaki beyanatımda tamamiyle tebaruz ettim. Uçuncusu amele yevmiyeleri hakkında uzun bir temenniden ibarettir ki bizi o kadar alakadar etmez. Bi'l-ahre nizâmnâmede gorulen buro teşkilatı vucuda getirildi. Reis fahri muddet-i hayatınca Mosyo Koronyanid Bovisyon bu zat intihab edildi. Asıl bu antantın teşkiline bizzat çalışmıştır. Bunun için kendisi reis-i fahri intihab edilmiştir. Reis Danimarka Mosyo Perandes, Reis-i Sani Almanya Mosyo Hayle, Reis-i Sani Hollanda Mosyo Kenelar, Reis-i Sani İsveç Profösur Mosyo Berkman, Reis-i Sanisi Mosyo Perto Münih, Reis-i Sani Çekoslavakya Mosyo Uliç, Kâtib-i Umumi Fransız Mosyo Yarek, Kasadar Fransız Mosyu Pol Bastid. Bu intihabattan sonra kongre mesaisine hitam verdi. Bu maruzatımla ve evvelce takdim edilmiş olunan nizâmnâmeyle heyet-i celile kafi miktarda tenvir etmiştir. Binaenaleyh bunun hakkında muzakere açmak veyahut bir karar vermek heyet-i celileye aittir.

Akçuraoğlu Yusuf Bey (İstanbul) — Muşâhid sıfatiyle kongrede bulunan Kâtib-i Umumimiz Beyefendi'nin ihtisâsâtına nazaran fırkanın o teşkilatına il-

tihakında bir menfaat mutasavvur mıdır, mutasavvur ise menfaatler nelerden ibarettir?

Kâtib-i Umumi Safvet Bey — Devamla suallerin hepsine birden cevap vereyim.

Yusuf Kemal Bey (Sinop) — Bu gibi itilafda temas ise mucib-i memnuniyettir. Yalnız dünyada bu nevi itilaflardan başka itilaf var mıdır? Mevcut olan itilaflara bir iştirak hakkında bir işaret var mı; onlar tarafından hiçbir davet vaki olmuş mudur? Bu bâbda Kâtib-i Umumi Bey'den izahat rica ederim.

Kâtib-i Umumi Safvet Bey — Efendim Yusuf Akçura Bey'in sordukları suale Yusuf Kemal Bey cevap verdiler. Bu gibi beynelmilel teşekkul etmiş demokratik itilaflarla onlarla temas etmek onlarla munasebette bulunmak herhalde mucib-i memnuniyettir. Yusuf Kemal Bey'in buyurdukları suale gelince: Biz bu teşekkulden başka diğer bir şekilden haberdar değiliz. Davet de vaki değildir. Binaenaleyh bize malum olan bu şekildir. Diğer hakkında henüz bir teşkilat yapılmamıştır.

Akçuraoğlu Yusuf Bey (İstanbul) — Bir sual daha sormama musaade buyurunuz. Saydığınızın demokratik fırkalar bizim fırkamız mevkiinde bulunmuyor. Hatta Fransa'da bile Radikal ve Radikal Sosyalist ve Sosyalist Republiklerin mecmu karnel teşkil ettikleri halde muhafaza-i mevki edememişlerdir. Yani bu fırkalardan hiçbiri memlekette eskeriyet-i tamme teşkil eden fırkalardan değildir. Binaenaleyh, heyette yani teşkilatın kongrelerinde ve sairelerinde onların temenni mahiyetinde kabul ettikleri hususâtı memleketlerinde tatbik için o derece haiz-i ehemmiyet olmayabilir. Fakat bizim memleketteki fırka tam bir ekseriyeti, hatta ittifak-ı ârâyı haiz olan hükümetimizin istinat ettiği bir fırkadır. Diğer memleketlerin demokratik fırkalarının ekserisi bu mevkide değildir. Dediğim gibi en kuvvetli fırkalardan Fransa'nın Radikali ve Radikal Sosyalistleri bile hükümet-i mevkiinde muhafaza edecek kadar bu intihabatta mevkilerinde bir iktidar gösterememişlerdir. Binaenaleyh o memleketlerin radikal fırkalarının bu gibi beynelmilel teşkilatlarda meydana koyacakları te-

meneniyat, bir ekalliyetin temenniyatı müşabesinde kalır. Bizim fırkamız mu- mesillerinin oraya iltihakı taktirinde temenniyatai iştirakleri daha ziyade haiz- i kıymet ve ehemmiyettir. Halbuki temenniyat neticesinde şimdi buyurdıkları gibi mektep kitapları hakkında bir takım temenniyat vardır. O temennilerin kıymet ve ehemmiyeti elbette takdir buyurdunuz. Bahusus o memleketler ki gayet kuvvetli intişar eden, hatta istila yapan hükümetlerdir. Bu hükümetler kendi aralarında temenniyatta bulunabilirler. Bu temenniyatın vucudu alkışla- nır. Fakat biz ki daima taaruza uğramış bir halk, bir milletiz. Biz bu gibi te- menniyata iştirak eder iseek menafî-i hukukiye-i milliyeye mugayir hareket et- miş oluruz. Halbuki bizde hükümetin kuvvetini temsil eden fırkanın gidip de bu teşekkule iştirak etmek ihtimali ve zaten o fırkaların mahiyet ve idealleri nokta-i nazarlarından daima gosterecekleri temenniyat bu cinsten olacaktır. Şimdiden bunu kestirmek kâbildir. Bu acaba menafiamıza muvafık olur mu? Muşâhid Bey'in oradaki ihtisâsâtını ve vaziyet-i hazıramıza gore bu noktaları dahi tevzih etmesini rica ederim.

Kâtib-i Umumi Safvet Bey — Efendim; Heyet-i Celile, muhterem Yusuf Akçura Bey'in verdikleri izahatla daha ziyade tenvir etti. Filhakika bu fırkalar bir parça Fransa'daki hükümeti tutan fırkalardır. Diğerleri de hükümetlere iş- tirak eden fırkalardır. Bunların iltihak ve iştiraki hakkında Beyefendi bazı mu- tâlaât serd ettiler ve bunların bir kısmının mustevli devletler olduğuna işaret buyurdular. Binaenaleyh onlar kendi tarih kitaplarına aralarındaki ihtilafı iza- le edeceği mevadî derc edebilirlerse de bize de bunun ne dereceye kadar doğru olduğu hakkında sual soruyorlar. Bendenizce bize esasen mustevli olduğumuz sulhperver olduğumuz için yapacak hiçbir şey yoktur. Mâ-haza oradaki ihtisâ- sâtını kongre huzurunda arz ettim. Eğer musaade buyurulursa ona ait olan kı- sımları tamamen okuyayım.

Akçuraoğlu Yusuf Bey (İstanbul) — Yani fikrî âliniz iştirak cihetinde mi- dir? Bu nokta-ı nazardan tenvir buyururuz?

Kâtib-i Umum-i Safvet Bey — Tekmil-i malumat ve mutâlaâtım heyet-i celilenin itla' kararına arz edilmiştir. Karar tabi Heyet-i Celile'nindir.

Büyük Kongre Riyaset-i Celilesine

Radikal ve Mumassılı Demokratik Fırkalar İtlafı'nın kendilerine iltihak etmekte olduğumuz için vuku bulan davetine memnuniyetle mutalaa olduk. Ancak fırkamız devlet idaresine tamamen vazeleyd bulunduğundan bu teşekkule mumassıl ve muşabe-i itlaf- lar olup olmadığı etraflıca tetkik olunarak ona göre bunlara iltihak edip etmemek hususunda verilecek kararın Fırka Divanı'na terk ve tevdim arz ve teklif eylerim.

23 Teşrimevvel 1927

Sinop Mebusu

Yusuf Kemal

Rets — Başka tahrir yoktur efendim, bu tahriri rey-i âlinize arz ediyorum. Kabul edenler lutfen el kaldırsın! Kabul etmeyenler lutfen el kaldırsın! Bu tahrir kabul olunmuştur efendim.

Efendim, nizâm-nâmemizin 27. maddesinde Umumi Heyet-i Idare; Büyük Kongre tarafından muntehib dokuz azadan teşkil eder, diye kayıt vardır. Binaenaleyh Umumi Heyet-i Idareyi intihab etmek için reylerinizi lutfen istimâl buyurunuz. Kongre azasından dokuz aza ismi yazılacak ve kutulara atılacaktır.

Efendim, reylerini istimâl etmeyenler lutfen istimâl buyursunlar.

Rey toplama hitam bulmuştur.

Tasnif-i ârâ için bikura intihab edilen zevat şunlardır:

Malatya: Vasıf Bey, Kastamonu: Mehmet Fuad Bey, Gazi Ayıntap: Şahin Bey, Siird: Şaban Bey, Urfa: Mahmut Bey, Gazi Ayıntap: Ali Cenani Bey, Yozgat : Nazım Bey, İstanbul: Hikmet Bey, Adana: Fahri Bey

On dakika fasıla efendim.

İkinci Celse

Açılış Saati

Saat	Dakika
0	0

[Reis: İsmet Paşa Hazretleri]

Kâtibler – Ruşen Eşref Bey, Hakkı Bey, Ragıp Bey

Reis — Efendim, celse açılmıştır. Umum-i Heyet-i İdare intihabının neticesini arz ediyorum. Reye (378) zat iştirak etmiştir. **Erzincan Mebusu Safvet, Kütahya Mebusu Recep, Tekirdağ Mebusu Cemil, İstanbul Mebusu Doktor Refik, İzmir Mebusu Necati, İzmir Mebusu Celal, Rize Mebusu Fuat, Konya Mebusu Kazım Hüsnü, Erzurum Mebusu Nafiz Beyler (378) rey ile intihab olunmuşlardır.**

Safvet Bey (Erzincan) — Efendim, Umum-i Heyet-i İdareye intihabımız dolayısıyla Heyet-i Celile'nin gerek bendenizce ve gerek arkadaşlarımıza gösterdiği itimada arz-ı şukran ederiz. Bu itimat ve teveccühe layık olduğumuzu inşallah isbata çalışacağız. *(Alkışlar)*

Reis — Umum-i Heyet-i İdare Büyük Kongre tarafından ittifakla intihab olunmuştur. Nizâmnâmemizin 18.maddesi dolayısıyla Umum-i Riyasetimizin, Fırkanın istikameti hakkındaki beyannamesini yeni kongreye arz edeceğim.

UMUMİ RİYASETİN BEYANNAMESİ

Cumhuriyet Halk Fırkası Cumhuriyetçi, Layık, Halkçı ve Milliyetçidir ve milletin iktisadî menafiini temin etmeği birinci derecede haiz-i ehemmiyet arz eder. İş bu esasat fırkamız için bütün siyasetinde ve bütün kanunların vaz ve tatbikinde hakimdir.

Dahili, Adli ve Harici Siyaset

Dahili siyasette memleketin her tarafında sarsılmaz bir emniyet ve asayişin hukumran olması en evvel nasb-i nazar ettiğimiz noktadır. Memleketin içinde bulunduğu inkişaf devrinden az zamanda azami semerat istihsalı ancak bütün vatandaşların huzur ve emniyeti ve memleketin asayışı en ufak arızalarından bile mahfuz bulundurulmak ile kâbil olacağına kâniyiz.

Fırkamız nüfus işlerini başlıca mesailden addeder. Pek uzun seneler mutemadî ve muntazam mesaiye ihtiyaç gösteren nüfus meselesi iktisadî, fennî, içtimai ve siyasi nokta-ı nazardan murekkep ve munkasım olduğu bütün cepheleriyle mutâlaa olunmak ve yek diğerini ikmal edecek muselsel tedabiri mutemadiyen mevki-i tatbiki koymak kararındayız. Mukemmel ve doğru tahrir-i nüfuslara istinat etmek lazım gelir. Nüfus politikası fırkamızın en muhim bir faaliyet sahası olacaktır.

Fırkamızın intihabat-ı umumiyede bir dereceli intihab usulunu tahakkuk ettirmeyi gaye addeder. Memleketin bilhassa nahiye teşkilatına taalluk eden umumi idaresinde ve en mubrem vesait ve muvasalatın temininde bir dereceli intihab usulünü temin etmeyi istihdâf edecektir. Ne kadar zamanda bu neticenin elde edileceğini tayin etmeye imkan yoktur. Ancak fırkamız bunu mümkün olan hadd-ı azamide ta'cil etmeye çalışacaktır.

Ruesa-yi memurin-i mulkiyenin selahiyet-ı lazıme malik olmasına itina ve bu bâbda mevzuat-ı kanuniyemizde icab eden ahkâmın derpiş edilmesi ihtiyacâtımızdandır. Kezalik iktisadî ve coğrafi münasebât nazara alınarak nahiye teşkilatı yapılması, mahalli idarelere kafi selahiyet verilmesi ve taksimat-ı mulkiyenin vesait-i munâkalenin tekemmulu nisbetinde mutemadiyen ıslah edilmesi ehemmiyet verdiğimiz meselelerdendir.

Adli siyasette: muasır demokratik medeniyetin zihniyet desâtirini Türkiye Cumhuriyeti'nin adli kanunlarına ve teşkilatına mesnet ittihaz eylemek ve hakkın feyizlerinden en ser ve en basit vasıtalarla halkı mustefid kılarak adaleti vatandaşların kapılarına kadar gotürmek esaslı umdemizdir.

Harici siyasetimiz: Devlet haysiyet mevcudiyetinin ve milletin uzun mucadelât neticesinde kazandığı hukukun her halde muhafaza ve mudafaası baş-

lıca vazifemiz olarak sulh ve selametın muhafazasına musteniddir. Bu hudud dahilinde ve fiilî musavat temin eden mutakabiliyet dairesinde beynelmilel dostane munasabâtın tarsin ve tevsii taraftarıyız.

Maarif Siyaseti:

Maarifin milli, layık ve tek mektep esasasına mustenit olması umdemizdir. Terbiyede hedefimiz milli cemiyetin medeni ve içtimaî kıymetini yükseltecek ve iktisadî kudretini artıracak vatandaşlar yetiştirmektir. İlk tahsilatın meccanî ve mecburî olması esasasının en kısa muddet zarfında bilfiil tahakkuk ettirilmesini birinci derecede ehemmiyetle takip ediyoruz. İlk tahsili bitiren vatan çocuklarının muhtelif istidatları inkişaf edebilmeli ve onların maddi veya manevi sahada mustahsil olabilmeleri temin edilebilmelidir. Onun için terbiye-yı umumiyeye muesseseleri yanında meslek mekteplerini inkişaf ettirmek maarif siyasetimizin ana hatlarındanadır. İlk tahsili alamamış gençlere her vatandaş için lazım olan malumatı boş zamanlarında halk dershanelerinde vermeye çalışmak, muhtelif iktisadî işler goren vatandaşların istihsal kudretini artıracak mesleki kurslar açmak maarif programımıza dahildir.

Darulfununumuzu ve âli muesseselerimizi memleketin ilim ve yuksek teknik adamlarına olan şedid ihtiyacı temin eyleyecek vechle tensik etmek ve ilim adamlarımıza layık oldukları istikbal-i mevkii hazırlamak esaslı umdelerimizdendir.

Sınayi-i Nefise muesseselerini inkişafına çalışacak ve yuksek sanatkar yetiştirilmesi için lazım gelen muhit hazırlanacaktır. Türk dilinin kavaid ve lugat-ı mazbut bir lisan halinde tekamul edebilmesini ve her nevi fikir ve hisleri ifade edebilecek bir hale gelmesi teshil eyleyecek tedbirler ittihazı milletimizdir. Çok muhim ve nazik olan harf meselesini düşünüyöüz.

İçtimaî ve Umumî Siyaset

İçtimaî hayatımızda ailenin mahfuziyet ve resaneti istınat ettiğimiz esastır. Hurriyet ve Halkçılık prensiplerinin men ettiği her türlü mudahalattan azade olan sağlam aile hayatı içtimaî sahada başlıca dikkat edeceğimiz mevzuudur. Çocuk hayatı ile suret-i mahsusada alakadarız. Çocukların muhafazası

ile müstahsil ve aileye faideli olabilmesini mütemadiyen taharri ve takip etme kararındayız. Bu suretle tevellüdât-ı memleketin başlıca suret-i mesnedi adde ediyoruz.

Mesai sahasında ilk gayemiz memlekette sâyi, ailede ve ferdde çalışkanlığı teşvik ve teşci eylemektir.

Memleketin refah ve saadetinin teminine hadım-ı vasıta ve servetin her şeyden evvel ailede ve cemiyette tasarrufkâr olmakla tedarik edilebileceği kanaatini fırkanın bütün hadd-ı hareketlerinde takip edeceğiz. Hayat pahalılığına karşı usul dahilinde ve mütemadiyen mücadele etme kararındayız.

Memleketimizin sıhhi şeraitini Hıfzısıhha ilmi hududu dahilinde ıslaha çalışmak ve içtimaî marazlarla mütemadiyen mücadele etmek Hıfzısıhha kavadine riayet için halkı musirran ve bilfasıla tenvir eylemek ve bu hedeflere vasıl olmayı kolaylaştıracak sıhhi ve içtimaî kanunlar koymak ve fennî müesseseler açmak ve muvakkat veya daimi suretle çalışmak kabiliyetinden mahrum kalacakları himaye esbabını ihzar eylemek fırkamızın hedefleridir.

Mali Siyaset

Biz Osmanlı İmparatorluğu'nu yıkan ve imparatorluğun inkısamına zemin hazırlayan musibetlerin başında malî buhran amelinin bulunduğu kanaatindeyiz.

Mali buhranı varidat ve mesarif-i devlet arasında muvazenesizlik ve malî kudretin devletin esas ihtiyaçlarını temine adem-i kifayeti gibi başlıca iki noktada hülâsa ediyoruz. Fırkamız her iki noktanın cumhuriyette teminini malî siyasetin esası kabul eder.

Meclisten açık bütçeler çıkarmamak ve bütçenin ve vahdet ve umumiyetini ikmal eylemek muhasebe ve murakabe kuyudunu itina ile takip eylemek hedefimizdir.

Aynı zamanda hazinenin kudretini devletin mevcudiyet ve ihtiyacâtını temin eyleyecek derecede tezyid ve tevsiine çalışmağı vatan için ve bütün vatandaşlar için lazıme-i hayat telaki ediyoruz. Her nevi kaçakçılığa milletin hayatına ve hazinesine el uzatan en vahim bir kasıt nazarıyla bakıyoruz. Kaçakçılıkla

mutemadiyen uğraşmak ve her nevi kaçakçılığı son kuruşu kadar kal' ve izale etmek için her kanunu ve her tedbiri vucuda getirmeyi caiz ve luzum görüyoruz.

İslahat-ı maliyeye bilâ-inkıtâ devam edeceğiz. Vergilerimizin cinsini nevi-ni cibayeti üzerinde mutemadiyen tekamul vucuda getirmeye çalışacağız.

Gümrük tarifelerini milletin iktisadî menafîine dahi tevfiik etmeye çalışmak ve tekaud umurunu asrî usul ve teminata istinat ettirmek emelimizdir.

İktisadiyât

Memleketimizin iktisadiyâtı cumhuriyetin ilanından beri mütemadiyen inkişaf eylemiştir. İthalat ve ihracat arasındaki nisbet mütemadiyen salaha doğru ilerlemiştir. Memleketin iktisadiyât nokta-i nazarından atide dahi bir an evvel iktisadî açığın itfası ve iktisadî kudretin artırılması takip edeceğimiz başlıca hedefler olacaktır.

Biz berri ve bahri muvasalatın teminini bu maksatla şimendifer ve limanlar inşasını ve ticaret-i bahriyenin teşciini memleketimiz için iktisadî tedâbirin başında telakki ettik. Fırkamız bu maksatla ittihaz ettiği tedâbiri takip ve tevsi edecektir.

Ale-l-umûm kredi müessesatını dahi başlıca tedabirden addediyoruz. Küçük mustahsil olan ziraat ve sınaî erbabına kredi temin edecek itibar-i ziraî birlikleri ve mutekabil kredi bankaları, kooperatifler tesisini teşci ve temin etmeye çalışacağız.

Devlet Bankası'nı bir an evvel vucuda getirmeyi iltizam ediyoruz. Paramız takriben on seneden beri fevkalâde müşkülât içinde bulunulmasına rağmen komşularımıza nisbetle daha yüksek kıymetde ve ale-l-umum mustakırr bir halde kalmıştır. Paramızın sağlam olarak her vakit aynı kudret-i iştiraiyeyi haiz bulunmasını temin edecek tedâbir ehemmiyetle tetkik ve tatbik olunacaktır.

Ekserisi mevadd-ı ibtidaiye cinsinden olan milli mahsulatımızın ıslahını ve madenler ve ormanlar gibi milli servetlerimizin inkişafını tahakkuk ettirecek tedabir alacağız. Sinaide küçük sınayiî ve o sınaîin inkişafı için icab eden fenn-i vesaitin ve sınaî kooperatiflerinin ve muhtaç oldukları kredilerinin teminine çalışacağız.

Fakat büyük sınıiden memleketin her suretle muhtaç olduklarını tedricen tahakkuk ettirmeyi gaye addediyoruz. Memleketin iktisadi açığını en evvel kapayacak sınıiden mensucat sınıiden olduğu müşahede edilmektedir.

İktisadi inkişafât için vaz olunacak kanunların devletçe alınacak tedbirlerin munhasıran halkın umumî menafii mulahazasına mustenit olması başlıca gayemizdir. Ne kadar muhim olursa olsun hususi bir menfaatin temini veya gayesi için devletçe tedbir alınmasına ve bahusus efradın hususi menafii için hazine-i devletten bilvasıta veya bilâvasıta herhangi bir faide beklemek gayr-i mumkun ve gayr-i haiz olduğunun kanâat haline gelmesine bilhassa ehemmiyet veriyoruz.

(Şiddeth ve surekli alkışlar)

Reis — Bir takrir var okunacaktır.

Büyük Kongre Riyaset-i Celilesine

Umumî Riyaset Beyannamesi'ne mutalaa olduk. Bu devre-i intihabiyede fırkamız hükümetlerinin hadd-ı hareketlerine işaret eden bu mevadın Büyük Kongremizce tamamen tasvib ve kabulunu arz ve teklif eyleriz.

23 Teşrinivevel 1927

Izmir Mebusu	Diyarbakır Mebusu	Maraş Mumesili	Istanbul Mumesili
Kamil	Ahmet Mithat	Sadık	Muderris Doktor Neşet Omer
Zonguldak	Kastamonu	Zonguldak Mumesili	Izmir Mumesili
Bahri	Huseyin Fehmi	Ibrahim	Salih
Kayseri Mumesili	Van Mebusu	Bolu Mebusu	Gazi Ayıntap Halk Fırkası Reisi
Faik	Munib	Mehmet Tahir	Huseyin

Reis — Takrir-ı Buyuk Kongre'nin reyine arz ediyorum. Kabul edenler lutfen el kaldırsın! Kabul etmeyenler el kaldırsın! Umumî Riyasetin Beyannamesi Buyuk Kongre'nin muttefikten tasvip ve kabulüne mazhar olmuştur.

Efendiler, Cumhuriyet Halk Fırkası'nın İkinci Buyuk Kongresi hitam bulmuştur.

(Şiddetli Alkışlar)

Hitam

Saat   Dakika

16   15

SEÇİLMİŞ SÖZLÜK

akâmet: kısırlık, verimsizlik	intihabat-ı umumiye: genel seçimler
akd: sözleşme, kararlaştırma	inzimâm: zan olunma, katılma
ale-l-umum: genel olarak	irtikâb: kotu bir iş yapma
bilâ-inkitâ: devamlı, süreklî	istihdaf: amaç edinme, hedef tutma
dere: toplama, sokma, sıkıştırma	istilzam: gerektirme, gerekme
derpiş: en onde, göz onunde	istimâ: dinleme, işitme
esbab-ı mücibe: gerekçe	istimâl: kullanma
farazâ: farzedelim ki, diyelim ki	istinkâf: reddetme, vazgeçme
fil'l-hakika: gerçekten	istizâh: gensoru
hafz: ortadan kaldırma, silme	iş'âr: yazı ile bildirme
halâs: kurtuluş	itla': başkasının üzerine bırakma
hatve: adım	ittibâ: uyma, tabi olma, ardı sıra gitme
hıfz: saklama, ezberleme	ittihâz: kabul etme, edinme, kullanma
ıstıfâh: tabir, terim	kâbil-i telif: bağdaşır, uyuşur
i'tila: yükselme	kal': koparma, sokme
ibtidâr: bir işe suratle başlama	lâ-akall: en azından
ıhrâz: kazanma, elde etme, alma	lâhûtî: uluhiyyet alemi ile ilgili
ihtiyar: seçme, seçilme	mâ-fevk: ust, yukarı, ustte
ikdâm: gayret çalışma, ilerleme	mahfîl: oturulacak, görülecek yer
imtidâd: uzama, uzun surme	mahzû: boyun eğmiş
ind-el-hâce: gerektiği zaman	mebde: evvel, başlangıç, prensip
inhirâf: sapma, değişme, bozulma	merbûd: bağlanmış, bağlı
inkısâm: parçalanma, bölünme	meşkûr: beğenilmiş, teşekkür değer
intâc: netice, sonuçlandırma	mevdû: emanet edilmiş ustune verilmiş
intihab: seçim	mezellet: horluk, alçaklık

mezillet: yanlışlığa neden olan şey

mihter: daha büyük

muaheze: azarlama, çıkışma, tenkit

muhavvel: değiştirilmiş, havale edilmiş

muhil: havale eden

muhyyic: heyecanlı

mukaddem: sunulan, önce gelen,

mukayyed: kayıtlı, bağlı

musib: isabet eden, yanılmayan

musirr: ısrar eden, direnen

mutâ: boyun eğilen, itaat olunan

mutâlib: talepte bulunan

muvaflık: başarı kazandıran

muvâfık: uygun, yerinde

muvasalat: varma, ulaşma

muvazzaf: görevlendirilmiş

mübeccel: yüceltilmiş, yüce, saygı gösterilmiş

mübeyyin: bildiren, ortaya koyan

mücâvir: komşu

müdâvele: fikir verme, konuşma

mülhakât: ekler, bir merkeze bağlı olan

mümsık: hasis, eli sıkı

münâkale: ulaştırma, taşıma

münhal: açılan, boş kalan

münkasım: bolunmuş

müselmel: zincirleme, ardı ardına

müstakırr: yerleşmiş, sabit, istikrarlı

müsteceal: geciktirilen

müstefid: yararlanan

müstelzim: gereken, gerektiren

müşâbehet: benzeyiş, benzeme

mütebâkî: geri kalan

mütecâsir: curet eden, yeltenen

müteferri: kokten ayrılan, kokle ilgili

mütekâbil: kabul eden, ustune alan

müterâdif: birbirinin ardı sıra gelen

müzâheret: aklama, yardım etme

nâsûti: dünyaya, insanlığa mensup

nısf: yarım

rü'yet: gorme, bakma

rüesâ: başkanlar

sevk-ül-ceys: strateji

siyyânen: eşit olarak

sudûr: meydana çıkma

sühulet: kolaylık, elverişli, kullanışlı

sülüsân: üçte iki

şâmil: kaplayan, içine alan, çevreleyen

şedîd: şiddetli, sert, katı

ta'cil: acele ettirme, çabuklaştırma

ta'dât: sayma, sayıp dokme

taalluk: ilişkisi olma, ilgili olma

taazzuv: oluşum, şekil

tagyir: değiştirme, bozma

tahaddüs: yok iken ortaya çıkma

tahmil: yuklenme, yukletme

takaddüm: onde gelme, ileri geçme

taksir: kısaltma, eksik yapma

tamik: derinleştirme, inceleme

tannân: çınlayan

tarsîn: sağlamlaştırma

tebşir: mujdeleme

tedâfür: kendini koruma, savunma

tefehüm: anlama, farkına varma

teflik: birleştirme, bir araya getirme

tefrik: ayırma, seçme

temeyyüz: kendisini gösterme, sivrilme

tensik: duzenleme, yoluna koyma

terâhî: gevşetme, gevşeklik gosterme

terkîn: silme, bozma, çizme

teshil: kolaylaştırma

teşci: cesaret verme, gayrete getirme

teşmil : yayma, içine alma

tevellüdâ: nufus miktarı

tevkir: guzel karşılama, ağırlama

tevsi': genişletme, genişleme

tevzi : dağıtma, dağıtılma

tevzi': dağıtma

tezkâr: hatırlama, anma

zâid: luzumsuz, gereksiz, artan

zir: alt, aşağı

